AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN

29

Du - Kerzu

1951

Ma fell deoc'h e voulfemp levrioù, koumanantit d'hon embannadurioù. Al levr kentañ a vo moulet.

Ali Baba hag an daou ugent laer

lakaet e brezhoneg flour gant

Jakez KONAN

Rakprenit hon embannadurioù da zont :

750 lur war baper boutin

1.300 lur war baper kaer

AN ANTEKRIST

Tangi MALMANCHE

War baper kaer : 320 lur ; war baper boutin : 180 lur

AR SPONTAILH

Jarl PRIEL

War baper kaer : 480 lur ; war baper boutin : 350 lur

AQUIS SUBMERSUS

STORM, *tr.* P. DENEZ

War baper kaer : 280 lur ; war baper boutin : 150 lur

P. BODENAN, 42, rue La Tour-d'Auvergne, Ergué-Armel
Quimper - C.C.P. 212-23 Rennes

AL LIAMM

Tir na n-òg

Du - Kerzu

7et BLOAVEZH

PROFOU AR BLOAZ

betek miz Du :

106.530 lur

TRUGAREZ

BLOAVEZH MAT
HA
NEDELEG LAOUEN
D'HON HOLL
LENNERIEN

TAOLENN

Araokadenn al lennegezh, *Ronan Huon* 3

Klemmgan araok bezañ ganet, *P. Bernard*..... 5

Paotred Fontanellañ 9

Feunteunelle 10

Un deiz a viz Mae, *Klerg*..... 13

E peoc'h an nevez hañv, *Per Denez*..... 18

Ar brezhoneg o vont da goll gant ar werin. Perak ?
Aldrig a Nanoed..... 45

Al Levrioù 49

Notennoù 53

ARAOKADENN AL LENNEGEZH

gant Ronan HUON

En ur pennad skrivet 25 bloaz zo e lare Roparz Hemon, o komz eus hol lennegezh : « ur yezh ebestel eo hon hini ». E gwirionez n'eo ket ar rebech nemetañ a c'hellfer ober dezhi. Met barnadenn Roparz Hemon a chom gwir hag ivez ar rebechoù all a oa stag outi d'ar mare. An doare kentelinsse a vez kavet peurvuiañ el lennegezhioù en o bugaleaj pe er stummoù lennegezh en o c'hammedoù kentañ. Mar ne deo ket hol lennegezh chomet ul lennegezh en he bugaleaj (?) daoust dezhi bezañ yaouank flamm, kalz eus ar Vretoned o deus miret ar spered-se.

Un dra anat eo bremañ, anavezet gant an holl, ne dle ket ar romantour bezañ ur prezeger. Kemeromp unan eus hor romantoù kentañ hag a zo ken buhezek « Emgann Kergidu » ; dre belec'h e pec'h, petra a zisplij deomp ennañ hiziv ? ar prezegerezh. « Pep Breizhad kerkent ha ma krog en ur bluenn a grog da sarmonal » a skriv Roparz Hemon. N'eus ket nemet Breizhiz, ur c'hiz eo bet hag a zo tremenet. Balzac hen grae a bajennadoù hag ar pezh arabadusañ eus e oberenn eo.

Ar wirionez eo ez omp chomet war-lerc'h lennegezhioù all Europa betek 1925 dreist-holl. An emdroadur graet e pep lennegezh estren n'eo ket bet heuliet gant hon hini. En 1900 e oamp c'hoazh er romantelezh ; Kalloc'h a zo romantek daoust m'eo bet an hini kentañ oc'h implij un doare disheñvel eus ar re gozh. E 1925 Malemanche a zo romantek c'hoazh en e oberenn gaer « gurvan ».

Hag hiziv an deiz ne gredan ket ez eo bet komprenet gant an holl ac'hanomp he doa baleet al lennegezh etrevroadel gant an amzer.

E-touez ar vretoned a lenn ez eus, a gav din, alies un diouer a zeskadurezh lennegel. Ne gomzan ket eus ar bobl amañ, rak daou zoare « lennegel » a zo e pep bro, hini ar bobl àmañ nut ha n'eo ket ul lennegezh e gwirionez hag an hini all. Ne fell ket din lavarout n'hon eus ket ezhomm anezhi, er c'hontrol, ma ouezfe ar bobl lenn he yezh !

Ar pezh a zisplij da galz en hor skrivagnerien a-vremañ eo o deus lammet dreist ar glouedoù, graet o deus oberennoù modern en hor yezh kozh, an danvez nag an doare da zisplegañ

n'eo mui an hevelep hini. Kalz ac'hanomp n'o deus ket gallet o heuliañ pe n'eus ket fellet dezho o heuliañ dre ma oant feuket. Ret e vije bet derc'hel da skrivañ kontadennoù gwrac'h kozh pe chom da randonal e doare Souvestr, diwar-benn bretoned digor o beg ha warlerc'hiet o souezhiñ dirak tud a gousk dindan un deltenn, o klemmichat war ar chupennoù hag ar c'hoefoù o vont da goll, ar yod hag an holl voazioù kozh ken karet. An dra-se a zo lennegezh vrezhonek. Ne fell ket dezho sellout ouzh ar brezhoneg evel ouzh ar yezhoù all ma c'heller ober n'eus forzh petra ganto-yezh ar gouerien eo, hag e tle chom er parkeier.

Kalz ac'hanomp n'ouzont ket c'hoazh petra eo ar varzhoniezh. Kemeromp ur barzh evel Maodez Glanndour a zo tremenet en tu all d'ar gloued--Kalz a lennerien a vouz c'hoazh outañ, abalamour ma 'z int diheñchet, ne gomprenont ket, n'eo ket an doare a-wechall, n'eo ket gwerzennoù--Pebezh torfed, n'eo ket barzhoniezh ken !

D'arn a glemm war ar yezh, ar gerioù, ar wirionez don n'eo ket se. An danvez eo kerkoulz hag an doare da zisplegañ a zo kemmet, emañ ar barzh ermaez eus ervenn an hengoun, n'em savet eo betek renk ar re uhelañ e pep bro, n'eo ket chomet en e lanneier.

Ma tle hol lennegezh bevañ ha bezañ ul lennegezh gwirion e ranko heuliañ ar vuhez hag an amzer. Ul lamm he deus graet adalek gwalarn, un tammig rust eo bet, d'ober e oa dindan boan da chom warlec'h atav pe da vervel.

N'eo ket abalamour ma 'z eo bihan hor yezh ez eo dav deomp ober fae war al lennegezhioù bras a zo en hor c'hichen. Hon deskadurezh a zo d'ober evel lennerien kerkoulz hag evel skrivagnerien.

Araok barn ha sevel ul lennegezh ez eo mat kaout un dra bennak da geñveriañ ha gouzout petra o deus graet ar re all en hor raok. Al lennegezh a zo ur berc'henniezh etrevroadel hag an holl lennegezhioù a ya war-raok a-gevret en ur dennañ pehini e vad eus he nesañ.

KLEMMGAN ARAOK BEZAN GANET

gant *P. BERNARD*

Diwar un nebeut gwerzennoù gant *L. MAC NEICE*

Bezañ pe divezañ, eno 'mañ an dalc'h
Shakespeare, « Hamlet ».
Biskoazh ne welis c'hoazh un deiz
Ken brav ha ken divalav war un dro.
Shakespeare. « Makbezh ».

N' on ket ganet c'hoazh.
Daoust ha goulennet em eus dont er bed-mañ ?
Ha dibabet e voe ganen bezañ ganet
En donderioù klouar ar garantez hag an enkrez ?
En donderioù an abadenn hag ar siwadenn ?

Ha ma c'hoarvesje ganen skopat, un deiz, ouzhoc'h c'hwi
e-kreiz ho taoulagad
'Vit un donezon ken kasaus ha ken c'hwerv ?
Ha ma rankjen tremen war an douar nemet 'vel un eskerb-
[voged
Tremen warni hep lezel tra ha netra ken ?

Evit kennebeut da betra 'ta 'talvesje
Deoc'h c'hwi bezañ trec'het war ar boan,
Din-me war ar voudelezh ?

Rak skediñ 'vel ar steredenn eo va c'hoant,
Va c'hoant an donañ e donder va brusk
E-lec'h he c'hlevan o youc'hal he marnaon !
Skediñ 'vel ar steredenn... ha padout evelti
Dirak selloù an dud diniver en dazont !

Hag e vefen-me eus an natur denel-se
Ma 'zomp krouet ganti 'tre ar flamm hag ar moged
Ramzel ar c'hoant ha dister ar berc'henniezh ?

N' on ket ganet c'hoazh !
O, va c'hlevit !
N' am eus ket goulennet bevañ, gouzout a rit...
Hel lavarout a ran pa n' eo ket re-ziwezhat :
Gant ar vuhez 'fello din kaout meur a dra da heul,
Kaout pep tra, na petra 'ta !

Ra droc'ho pep huñvre he lod divlot ha garv
Er c'hig wadus ha bev ar gwirvezoud a-bezh,
Ra zeuy an holl glemmoù da vezañ dic'hoantet
Ha ra zeuy peb c'hoant da vezañ perc'henniezh :

Sioulder donder an aber evit amzer va foellerezh,
Evadur brokus ha fresk ma vo torret peb sec'hed,
Frouezh abret ha saourek da seveniñ peb naon.
Dour da luskellat enni,
Geot hag evidon o kreskiñ
Gwez da gomz ganin,
Un oabl hag a ganfe din
Laboused
Koantenned.....
Ur gwele bouk, c'hwek d'hor choug, 'vit nozvezhioù an orged,
Ur weskad din va-unan, dizarempred ha skornet, 'benn nozvezhioù an dismegañs,
Hag ur sklerijenn wenn e don va fenn 'vit diskouez din an hent.

N' on ket ganet c'hoazh
Ha dija soñj ganin
Mervel dic'hoanaget,
Kaset da benn ennon holl c'halloudoù va flanedenn.

N' on ket ganet c'hoazh
O va c'hlevit !
Gant na zeuy ket an askell-groc'hen,
Nag ar razh nag ar gaerell-vras
Pe c'hoazh ar suner-gwad troadet boull
Em c'hichen.

N' on ket ganet c'hoazh.
Va frealzit
Eus kement a spouron hag eus kement a doan
Berniet e kig hag e spered an den
Dre zarempred ar c'hantvedoù diniver.
Ar c'hig hag ar spered-se 'zo o tont va re-me !

En aon emaon,
Da vezañ, dre youl gouenn an dud,
Muret a-dreñv murioù uhel,
Gwall-viret a-dreñv neud-orjal dreinek didreuzadus
Pe-ragvarnioù, pe gwaskerezhioù speredel ken didorr-all.

En aon emaon
N' em c'hontammfe gant he zriakloù kreñv
Ha ma flastrfe din va youl gant-se.
En aon emaon
Da vezañ touellet gant he gevier ijinus,
Da vezañ boureviet war he marc'hoù-koad,
Da vezañ harluet betek harzoù ar marv
E kompezennoù ar yender-skorn-ifern
Ha bezañ ruilhet e kouronkennoù gwad
E kouronkennoù kriponerezh
Ganti !

N' on ket ganet c'hoazh.
Va zrugarezit
'Vit ar pec'hejoù fichet ennon gant ar Bed,
'Vit va gerioù pa zisplegint ac'hanon hag int-i,
'Va menozioù pa skarzhint eus un askre dibec'h,
Pa zichalint eus un empenn boureviet,
Va zrubarderezh ganet eus trubarderezh trubarded all,
Va fillidigezhioù pa vezint re ur benvegadur diyoul ;
Va buhez pa lazhint dre va douarn,
Va marv pa gendalc'hint da vevañ dre va buhez...

N' on ket ganet c'hoazh...
Adlavarit din
Ar rolloù 'm eus da c'hoari,
An eilgeriadegoù a rankin reiñ
Pa grozo ouzhin ar re-gozh,
Pa rebardo ouzhin ar vurevidi,
Pa savo dirazon ar menezioù gourdrouzus,
Pa c'hoarzho ouzhin ar c'haredigoù gadal,
Pa vin galvet d' ar follentezh
Gant gwag-hoal, tarzhioù-c'hoarzh, tagelloù-releg
Houlenn strobinellus Atlantel !

Pa vin galvet d'an dirollerezh
Gant gwagennoù gwenn ar c'hoefoù skañv
Hag ar c'hougennoù lirzhin ;
Pa vin galvet d'ar varn gant ar gouelec'h,
Pa dufo'r c'hlasker-bara war va donezon
Ha pa vin milliget gant va bugale-me,

N'on ket ganet c'hoazh,
O va c'hlevit !
Na zeuio ket em c'hichen
Neb a zo loenel
Ha neb 'gav dezhañ eo Doue e-unan
Rak an hini gentañ a c'halv davetañ ur mestr,
An eil sklavourien.
Ha n'hellfen ket bezañ eus ar re-mañ,
Ne fell ket din bezañ an hini-all kennebeut !

N'on ket ganet c'hoazh !
Va leuniet 'a nerzh-kalon
Rak neb a skourrfe va denegezh ennon
Am lakafe da blegañ en ur finverezh-dispered kollus,
Hag a rafe ac'hanon nemet rodaoueg zister un ardivink,
Ur pezh war damer an did hag an darvoud,
Ur c'hoariell hepken 'tre daouarn droch ur wasker kleuk
Ur penn war un dra, un dra, ha netra ken.....
Rak neb a glaskfe kas kuit va fersonelezh
Hag am c'hwezhfe er pellder 'vel blev foll an askoll,
Amañ hag ahont, en tu pe du
'Vel ma skuilfe diouzh an daouarn
An dour serret enno.

N' on ket ganet c'hoazh !
O va c'hlevit
'Vit ar wech diwezhañ, ar wech diwezhañ holl !
Fellout 'ray din bezañ frank, bezañ FRANKIZ !
A-vec'h ganet mall bras ganin ankounac'haat
Ez oc'h va mamm,
Mall bras ganin youc'hal a-bouez va fenn
N' on nemet bugel an tonkadur ha va oberoù

Bezañ dismegañser hag azeuler me va-unan !

N' on ket ganet c'hoazh...
Pouezit
Talvoudegezh ar gerioù-se
Komzet ma 'z int bet warc'hoazh !
Ha roit din, gant gwir da stourm
Gallout da vezañ trec'h.
Va lazhit, a-hend-all !

Eost 1950.

Paotred Fantanellañ

Nep a heulio Fantanellañ
'N devo ur skabell da goaniañ,
Plas ouzh hon tan evit tommañ,
Ur werenn vras evit evañ.

DISKAN

Nag 'vit tanañ, nag 'vit lazhañ
'C'h omp fidel dit, Fantanellañ!

Nep hen heulio 'n e vrezelioù
Ur c'hleve bras ouzh e goste,
'N devo arc'hant 'n e c'hodelloù,
Dindan e revr un iñkane.

Nep a heulio Fantanellañ
En devo, pa faoto dezhañ,
Merc'hedigoù ar re goantañ
'Vit mont da gousket davetañ.

Enebourien Fantanellañ
Ne renont ket pell er bed-mañ
Ur soudard da Fantanellañ
Biken ne vanko mann dezhañ.

Nag 'vit tanañ, nag 'vit lazhañ
'C'h omp fidel dit, Fantanellañ!

Kavet e dastumad Penngwern
94, fol. 199, 200.

Feunteunelle

Feunteunelle a lavare
Na d' e bried hag en deiz-se :

« Kenavo da bardon Tremel !
Mar bezañ bev me 'deuy d' ar gêr ;
Mar ne deuan, me 'zegaso lizher ».

Ar bennhêrez a lavare
'Pardon Tremel pa dremene :

« Tremenet eo pardon Tremel.
« Feunteunelle ne deu d' ar gêr,
« Kennebeut ne zegas lizher ».

⁂

Feunteunelle a lavare
'Barzh e Pariz, pa errue :

« Bonjour, Roue ha Rouanez !
« Me 'zo deut yaouank d' ho palez.

— Pa 'z oc'h deut, mat da viret (1)
Evit ho klask ne dajen ket ».

⁂

Ar bennhêrez a lavare
D' ar palafrinier en deiz-se :

« Stagit dek marc'h ouzh va c'harros ;
« Da Bariz me 'rank mont fenozh !

« Me a rank da Bariz monet
« Pa grevfen ur marc'h pep kammed ! »

Ar bennhêrez a lavare
'Barzh e Pariz pa errue :

« Lakait ar c'hezeg er marchosi ;
« Roit kerc'h ha foenn dezho da zibriñ.
« 'Benn ma 'z in a Bariz e paein ».

(1) deut mat e viet (moarvat).

*
**

« Rouanezig, mar am c'haret,
« Grit ur blijadur em reket :
« He fried d' ar wreg-mañ 'c'houlennfet ».

Ar Rouanez a c'houlenne
Ouzh he fried hag en deiz-se :

« Aotrou Sir, mar am c'haret,
« He fried d' ar wreg-mañ 'rofet ».

— Evit he fried n' he do ket,
« War e varv am eus sinet.
« Enep d' am sin n' hellan monet ».

Feunteunelle, 'vel m' o c'hlevas,
Na d' ar Roue a respontas :

« Re-yaouankik eo da varv
« Da zont d' am lakat d' ar marv ».

— Mar don re-yaouank da varner,
« Te 'zo re gozh da ravajer !
« Revinet eo ganez Breizh-Izel ».

*
**

Feunteunelle a lavare
D' ar bennhêrez hag en deiz-se :

« Pennhêrezig, mar am c'haret,
« Evidon da Dremel e yafet.

« Degasit ganeoc'h ur plad alaouret
« Da lakat va fenn pa vin dibennet.

« Degasit ganeoc'h liñserioù moan
« Evit lakaat va lienañ ».

Nag ar Roue a respontas
Da Feunteunelle p' her c'hlevas :

« Ne rank ket a blad alaouret
« 'Vit lakat da benn pa vi dibennet.

« Da benn a yelo war ar pave
« Da voul-dotu d' ar vugale.

« Da gorf 'yelo war an heñchoù
« Da spontañ laboused an neñvoù ».

Feunteunelle a lavare
Na d' ar Roue hag en deiz-se :

« Troc'hit ur pennad 'va blev melen
« Da stagañ ouzh porzh Trevian.

« Evit ma laro Tremelianiz :
« Doue da bardono d' ar Markiz ! »

Tennet eus dastumad Penngwern, 90, fol. 53-55.

Un deiz a viz Mae

gant *KLERG*

Deuet e oa an hañv 'benn an diwezh. Uhelaet e oa bolz an oabl, abaoe ma oa bet skubet kuit ar c'houmoul a oa bet e-pad ar goañv ha betek deizioù kentañ a viz Mae, o tristaat ar vro hag an dud, hag o c'hlebiañ pep tra. Skañv e oa an aer hag a bep tu e kane an evned er bodoù adglazet, e save stank ha druz an ed er parkeier hag ar geot e pradeier ar saoñennoù. Un dudi bale dre greiz bannoù c'hwek an heol nevez, en ur ruflañ ar frond a strinke a bep tu diouzh ar bed yaouankaet. Edon o vont war va nañvig penn-da-benn un hent bevennet a spern gwenn ha sterniet gant kleuzioù ma c'hoarzhe ouzh ar c'hostezioù anezho melender ar bokedoù-hañv. Kent diskenn war-du an draonienn, e chomis a-sav e beg ar roz. Dirazon e rede an hent war-draoñ d' ar pevarlamm 'trezek ar stêrig a ruilhe he dourioù e don ar stankenn ; diwar e lañs e rae ul lamm dreist an dour dre ur pont strizh, evit krapout adarre eeun-tenn, betek kribenn an dosenn, en tu all. Pell-pell a rez an dremmwell e tamwelen ar mor goloet gant ur vrumenn arc'hlas tanv-tanv. Tostoc'h, etrezon-me hag ar mor e save, dallet e vein kozh gant sklaerder an heol, tour uhel un iliz, gant un nebeudig tiez gwenn o luc'hañ tro-war-dro da di an Aotrou Doue... E-harzh va zreid koulz lavarout, e krene goustadik-goustadik delioù ar pupli ; hag ar gwez-avaloù ha na oant bet biskoazh ker kaer all, a zispake o fennoù ledan, e berjezioù ar roz en tu all, evel pezhioù bokedoù gwenn-erc'h ha ruz-roz...

E-deun an draonienn en tu all d' ar pont, un ti dister harp e gein ouzh an dosenn, gant un nor strizh warnañ hag ur prenestr bihan hanter-vouchet gant follennoù houarn merglet, lakaet e-lec'h ar gwer torret. Damzigor e oa an nor hag el liorzhig a-gostez gant an ti, e oa ur vaouez kozh o c'hwennat he fatatez... Ur pennad e chomis da sellout ouzh an daolenn a oa dirak va daoulagad. Hag e tiskennis war-du ar pont ; harpañ a ris eno un herradig, amzer da welout un dluzhenn o tec'hel kuit da guzhat dindan al lostennadoù limouz hejet gant red an dour ; ma taolis evezh ivez ouzh pikoù gwenn ar bleunioù munut diwanet war al limouz-se glasteñval. Ha me o treuziñ ar pont hag o teurel ar c'homzoù-

mañ, e giz salud d' an hini gozh en he jardin : « Alê Mon ! o terriñ ar pontoù war ar patatez emeur ? » (Terriñ ar pontoù war ar patatez a dalvez da lavarout terriñ an douar etre ar regennadoù).

— « Oc'holla ! Yann, a respontas Mon ; o vale 'oas gant an amzer vrav-mañ ? » Hag hep lezel amzer ganin da eilgeriañ, e talc'he gant he c'haoz : « Kerse-war-vat a zo gant an den bremañ, emezi, goude an amzer vrein hon eus bet e-pad ar goañv. A ! mab paour ! Pa soñjan am eus ranket e-pad c'hwec'h miz ober tro ar roz da dapout Kerfrawell, evit mont d' ar bourk da gerc'hat va zamm bara. Goloet e oa ar pont gant an dour ha beuzet va zammig loch ivez. Bremañ avat, ec'h on rikouret, pa n' eo ket ret din ken kalemarc'hat dour ha fank evel ur c'houlz a zo bet. »

Savet he doa Mon gozh he c'hein da sellout ouzhin, harpet he daouarn ganti war droad he zrañch. Marivon e oa hec'h anv-badez, pe Mon mar kirit, rak evelse e veze graet anezhi a-viskoazh. Ne oa mui yaouank ken ; ur plac'h seder avat e oa, ha serzh atav daoust d' hec'h oad, daoulagad bihan du a skede en he fenn hag he divjod melen a oa roufennet don. Gwisket he doa ur c'hozh tog plouz ledan war he fenn, da virout moarvat ouzh bannoù an heol da lakaat he fas da velenaat muioc'h c'hoazh. Dibrenn e oa korf he brozh hag e weled he hiviz lien gros.

— « Ya sur, gwell-vrav ez eo an amzer, a dapis lavarout d' am zro ; gwelloc'h ez eo bezañ war c'horre an douar eget dindan, ne gav ket deoc'h ? Ma kar an den e vo e-pad e vuhez oc'h ober gwad-fall ! Bac'h ! arabat kemerout re a drubuilh er bed-mañ, rak pelloc'h e vezer marv eget bev !... Met erru brav ez eo ho patatez avat ! »

E gwirionez ne oa ket gwall ledan an dachennad-patatez, met kaer e oant ha prestik e vije ret o douariñ.

— « Amañ, » emezi, « n'eus tu ebet da gaout patatez abred gant ar reveier ; re dost ez on d' an dour... Met en ur labourat evel-se e kavan berroc'h an amzer, ha plijadur am bez o welout an traoù o tiwan hag o kreskiñ en-dro din. Bremañ ez on va-unanik, pa n' eus chomet den ebet ganin ; n'am eus ket da glemm re rak touch a ran pañsion ar re gozh ! mont a ran a-wechoù da zevezhata, ha neuze mat eo an amezeien evidon : laezh am bez diganto hag un tamm amann gwech ha gwech-all, hep kontañ ar patatez hag al legumaj, rak bihan, re vihan ez eo va jardin da bourchas kalz a batatez hag a legumaj din-me. Keit ha ma vin yac'h, keit ha ma c'hellin ober va jeu va-unan, keit ha ma c'hellin lavigat ha donemoneañ e chomin amañ, rak m' eus ket c'hoant tamm

ebet da vont d' an ospital ; n' houlfen ket bezañ serret a-briz ebet er seurt tiez bras-se !... Ha koulskoude... » N' echuas ket he c'haoz ; ha hi ha sankañ he zrañch en douar, prennañ he c'horfenn, sec'hañ he zal gant kil he dorn, ha lavarout : « Dont a rez da evañ ur bannac'h sistr ? » Ha hi d' an ti hep gortoz respont ebet... Mont a ris war he lerc'h.

Teñval e oa an ti, e-kichen sklaerder an diavaez, ha c'hwezh ar c'hozh a oa ennañ, ma kaved iskis an traoù o soñjal e freskadurezh an dour a rede dirak an ti hag e kaniri al laboused hag e livioù ar bleuñ a c'hoarzhe e touez ar glazur er-maez. En tu kleiz d' an nor e oa ur speurenn a-seurt a gaver e kalz a diez e Breizh-Izel : a-drek ar speurenn an daol stok ur penn anezhi er prenestr gant bankoù a bep tu dezhi.

Aet e oa Mon gozh d' ar pres tennet he doa ur voutailhad sistr ha div volenn ha hi da ziskenn sistr. Ma rankis kregiñ e gouzoug ar voutailh da harz an hini gozh da gargañ va bolenn : n' am boa ket kalz a sec'hed, ha hanter-lazhet e oa ar sistr moarvat, rak duet e oa.

— « Yec'hed mat deoc'h, Mon, » emezon. Gludennek e oa ar boeson ha klouar un disteraig. Ober a ris ur sell prim-ha-prim en-dro din hag e welis e pign ouzh kostez ar prenestr ur poltred aet disliv ha goloet a bikoù du — roudoù kelien. Poltred ur paotr yaouank :

— « O sellout ouzh poltred va mab bihan emaout ? » a zeuas gant Mon hag he doa taolet pled ouzhin : « Hennezh, » emezi, « eo va mab bihan Ujenig hag a voe lazhet e Montroulez, bez' ez eus tremen ugent vloaz 'zo. Du-hont e veze o labourat ; ne chome nemetañ ganin ha me am boa hen savet ; bep sadorn e teue d' ar gêr. Pegen kavanus ne veze ket din her c'haout amañ ganin betek al lun beure ! Met un deiz ma oa o treuziñ an hent ez eas ur pezh kamion drezañ. Hag abaoe n' em eus den o terc'hel kompagnunezh din. » Hep lavarout hiroc'h — stonket e oa he mouezh — ez eas en-dro d' an armel, sachañ war un diretenn ha tapout krog en ur voestig-houarn : « Setu amañ e draoù, » emezi goustadig, en ur zigeriñ ar voest da ziskouez din ar pezh a oa e-barzh. O nebeut a dra ! un toullad poltredoù ha kartennoù post, ul levr-oferenn, ur chadennig verglet, ur gozh vedalenn bennak. Biskoazh kemend-all ! An traouachoù-se a seblante kaout evit an hini gozh kaezh un dalvoudegezh dreist-priz. O meskiñ a rae gant begoù he bizied, gant an devosion a laka darn da stokañ o dorn ouzh relegouer ur sant bennak ! Hag en ur zerc'hel d' o dornata, pe d' o flourañ kentoc'h e stagas da gontañ din he buhez : — « Me 'm eus gwelet a bep seurt

em zammig buhez. Pevar bloaz ne oan ken pa oa marvet va zud gant ar vrec'h (Doue d' o fardono !) ha kaset e oamp bet va c'hoarezed ha me davet un eontr dimp. Un den mat e oa, ul labourer, met e vannac'h a blije dezhañ ha pa veze mezv e skoe ganeomp evel pilat ar c'hwezh hag e rae deomp mont da lojañ er c'hraoù. Betek an oad a unnek vloaz e chomis eno, hag ac'hano neuze ez is da vatezh da Gêriwallan, ne oan ket bet eürus eno me 'oa boufon gant an holl. Betek an oad a naontek vloaz e chomis ganto koulskoude, ha neuze e oan bet lakaet er-maez, goude ma labouren evel ur marc'h. Petra rajen ken evit gonit va buhez ? D' ar c'houlz-se edod o klask tud da vont da Jerze da dennañ patatez ; ha me da vont. Aze e ranken poaniañ spontus ! Da beder eur e ranken sevel. Va mestr a zeue da skeiñ war dor ar c'hrignol 'lec'h ma vezen o kousket, war ur c'holc'hedad plouz : « Marivon, » emezañ, « lever... lever... tousuit, travail... » — « Oui ! oui ! » a responten hag e chomen a-wechoù da ziskuizhañ ur pennadig, ken na zeue an aotrou d' ober trouz din... 'Pad an deiz e vezen er park o tastum patatez war-lerc'h an dennerien hag e oa arabat din sevel va fenn peotramant e kleven va mestr o hopal warnon ! « Ale ! ale ! Marivon, travail... travail... » Ne oan bet nemet ar bloaz-se du-hont, biskoazh ne don adaet da Jerze, re start al labour, ha treut ar c'honidigezh. »

Hep klask troioù e tisplege Mon dirazon unan eus pajennoù tristañ eus istor hor bro : ar Vretoned o vont d' ar broioù krec'h da c'honit o buhez ha da vezañ implijet evel boufoned ha sklaved gant mistri digoustiañs.

E gwirionez ne lavare ket Mon an traoù evel ma oant tremenet. Ouzh he c'hlevout o kontañ he buhez e teuas da soñj din eus ar pezh a lavare tud ar c'harter... M'he doa ranket mont da Jerze da zastum patatez ez oa abalamour da c'honit bara dezhi hec'h unan ha d' he bugel. D' ar mare ma oa matezh e Keriwallan e oa bet ur wech bennak e pardon Keruhel e chapel Sant-Weltaz. Goude ar gousperoù e oa chomet da ruzañ ha diwezhat e oa p' en em gavas er gêr. Nebeut goude e voe lakaet er-maez eus ti he mistri ; ne gavas den da anzav he c'hrouadur hag e rankas poanial muioc'h eget diagent. Ne fallgalonas ket ; lezel a eure he bugel gant ur vaouez kozh ha hi da Jerze... Buan-tre e oa tremenet ar soñjoù-se dre va spered hag ez ae lañchenn Mon-gozh war-raok bepred : « Neuze e oan bet dimezet ha pevar a vugale am boa bet digant va fried, ar pezh a rae pemp rak unan all am boa bet a-raok ma oan dimezet... » Chom a ris souezhet o klevout an anzav-se o tont diganti hep mezh na nec'hamant e-giz un dra naturel... : « Ne oan ket bet pell eürus, rak va

faotr kozh a gouezhas diwar ur wezenn pa oa o tivarrañ hag a dorras gwalenn e gein. Adalek neuze am eus bet chañs fall penn-da-benn, va bugale a varvas an eil war-lerc'h egile ; va merc'h henañ, an hini am boa bet da gentañ, a varvas diwar wilioudiñ ha sed aze poltred he mab er prenestr... Pa soñjan ! Ya, pa soñjan ! A bep seurt buhezioù am eus bet ! » Un tamm anken a grenas en he mouezh. Hogen ne venne ket diskouez peger stoñket e oa : « Sach war da vannac'h 'ta, » emezi, en ur stokañ he bolenn ouzh va hini...

An oaled a oa mein diblaen ouzh hec'h ober, hag ur bernig ludu a oa er c'hreiz gant un trebez ha kozh kastolodennoù tro-war-dro ; ar pres a oa chomet damzigor hag e korn an ti ur beselier a c'hiz kozh a ziskoueze tachoù melen e stalafioù, gant daou pe dri asied fleuriet harpet en o sav war ul lañsed ; kement-se a welis en ur serrlagad e-kreiz an amc'houloù, p' edon o vont er-maez eus an ti... Er-maez e oa sklaer ha lirzhin pep tra ma santis va c'halon evel disammet. Adkrog e oa Mon en he zrañch hag e pike adarre an douar etre ar regennadoù patatez, ur mousc'hoarzh iskis war he fas melen, dindan he zog-plouz ledan. Stourmet he doa kalonek ouzh he gwall-blanedenn, hag e talc'hje da stourm keit ha ma vije ur bannac'h yec'hed en hec'h izili kozh.

E peoc'h an nevez-hañv

(Kendalc'h)

gant *Per DENEZ*

VIII

Kongal an hini eo a zigoras dor an ti. Ne c'houlennas ket petra 'felle deomp kaout. Diouzhtu e krogas da gunujenniñ.

« — Setu c'hwi deut en-dro ! C'hoant bras am eus ho stlepel er-maez a daolioù treid, mibien ar c'hagn ma 'z oc'h, hag ober deoc'h skarzhañ prim-ha-prim betek an ifern. N' hoc'h eus ket heskinet ac'hanon a-walc'h ? Bremaik e vo lakaet korf va zad etre daouarn ar vedisined ha ne c'hellan ket zoken bezañ e peoc'h en e gichen e-pad un nebeut eur-vezhioù ? N' eus ket tamm truez ebet ennoc'h, neuze ? Morse n' hoc'h eus bet tad ebet da garout ?... Setu, chas ma 'z oc'h, » — ur mell taol troad a skoas en nor — « setu an ti digor-bras. Furchit, klaskit, diglaskit ! Ar gwir hoc'h eus. Met ar gwir am eus me da vezañ e peoc'h. N' ho selaouin ket, ha ne respontin ket deoc'h. Kaer ho po goulenn ha goulenn c'hoazh. Ne rin ket ! »

Hag eñ kuit, ouzh hol lezel war an treuzoù d' ober pezh a garfemp.

« — War a welan en deus Maodir graet e labour, » eme Salaun sioul-tre, en ur vont e-barzh an ti.

Seven e voe Jaketa, met diaes e oa dezhi. Goulenn a reas ar Bargil ha ne oa ket tu da gousket e Kiligonan. Nec'het e voe hi.

« — Keuz am eus, » emezi, « met e gwirionez n' eus ket lec'h. Nann, n' eus ket. Sellit, sed amañ ar gegin hag ar sal-debriñ. En tu all eus an trepas, kambr Gongal, ar sal-gibellañ ha burev ar mab. Unan ac'hanoc'h a c'hellfen c'hoazh lakaat er burev war ar gourvezvank, met da belec'h ez afe egile ? N' on ket evit reiñ dezhañ kambr ar mestr, o nann ! Nikun ne daio biken ken e-barzh. Ha neuze, n' eus kambr all ebet, nemet va hini-me, el laez holl, dindan an doenn. »

Diskouez a reas Salaun e komprene mat abegoù ar vaouez, ha pedet e voemp ganti d' ober un azez er sal-debriñ. Gwer ha gell e oa livet honnezh, gant bezhinennoù hir o tisplegañ troellennoù souezhus war ar mogerioù.

« — Pebezh arzour mat e oa ! » eme Salaun etre uhel hag izel, evel o komz outañ e-unan.

Fromet e voe Jaketa ha daoulagad teneraet a savas war-du va c'heneil.

« — Ya, un arzour mat. Hag un den mat ivez. N' eus nemet ar re o deus bevet bemdez gantañ a c'hell gouzout pegen mat e oa. »

Graet e oa bet dezhi disoñjal, anat, e komze ouzh ur poliser.

« — Ne oa ket kemmet e zoare tamm ebet ? » a c'houlennas Salaun.

« — Eo, kemmet e oa. Lavaret em eus e oa ur marc'hlabour anezhañ. Met abaoe miz e oa deut da vezañ spontus : a-vec'h ma 'z ae d' e wele div pe deir eurvezh bemnoz hag a-hed an deiz ne ziserre ket e c'henou. Karet em befe kas anezhañ da veajiñ un tammig, da welout mirdioù Tokio peogwir en doa c'hoant studiañ an arz japanat. Met n' oule klevout tra. Bep mintin a rae ur bourmenadennig berr-berr, hepmuiken. Ha se ne oa ket a-walc'h evit e yec'hed... Va fazi eo : dleet em bije kemer muioc'h a breder gantañ hag ober dezhañ sentiñ. »

Terriñ a reas mouezh ar vaouezig, hogen mestroniañ a reas he strafuilh.

« — Ha c'hwi 'wel pegen iskis eo ar vuhez. Dec'h e oan laouen-holl ha disammet tost va c'halon. Kalz pelloc'h e oa chomet gant e valeadenn, ha liv kaer ar vuhez a oa warnañ pa oa deut en-dro d' ar gêr. Evel pep beure e oa pignet gant gwenodenn ar Botgarzh hogen aet e oa betek al lanneier, surmat, rak n' eus nemet avel ar c'hrec'hioù a c'hell lakaat kement a verv en un den. Debriñ a reas nebeutoc'h c'hoazh eget kustum, gwir eo ; met pa gomzas un tammig ouzhomp ha pa fellas dezhañ mont abred d' e wele, ez en em gavis kalz siouloc'h va spered... Pa deu soñj din, bez' e oa ur flammig iskis en e zaoulagad, evel pa vefe bet tost da gaout ar peoc'h... al levenez. Daoust ha hiraezet en dije d' ar marv, ha gouezet e oa o vont da vervel ? »

« — Raksantadurioù iskis o devez an dud a-wechoù, » emeve, c'hoant din frealziñ ar vaouez kozh, pa ne lavare Salaun netra.

Sellout ouzhin a reas Jaketa, doare dezhi en em c'houlenn hag-eñ e tlee komz pe get, ha neuze e troas en-dro war-du ar Bargil.

« — Aotrou, selaouit 'tañ, dav eo deoc'h kompren mat. Ne felle ket din touellañ tud ar polis. Met, c'hwi 'wel, ar barner-enklask, penaos lavarout, ne ziskoueze ket bezañ re

speredek, gant e zoareoù gall, hag evit an den all, ne blij ket din tamm ebet. M' am befe lavaret seurt traoù dezho, o defe lakaet diouzhtu menozioù droch en o fenn. »

Bez' en doa Salaun doare ur beleg er gador-gofez ha stouiñ a reas davet an itron da glevout ar pezh a oa da zont da heul. Diaesoc'h-diaesañ en em gave Jaketa, hogen ne oa ket mui bremañ evit tevel.

« — Kongal, ar mab, a zo ur paotr mat. O, ur paotr dreist en don anezhañ. Met kounnarus eo. Mont a ra gouez a-wechoù evit un netra. Ha neuze e lavar traoù... Traoù na soñj ket... Traoù en deus keuz da c'houde da vezañ lavaret. Petra 'fell deoc'h, peogwir emañ evel-se, prim ha brouezus, ur spont ! Hogen kement-se n' eo ket lavarout ez eo ur paotr fall, kia ? »

Fellout a rae da Jaketa kaout ur respont.

« — Nann, evel just, nann, » eme ar Bargil.

« — Ma, dec'h an endervezh e savas tabut etrezañ hag e dad. Perak, n' ouzon ket. El laez e oant, me er gegin, ha ne gleven tra. Fuloret e oa Kongal, avat. Morse n' em boa gwelet anezhañ evel-se. A-benn ar fin ez eas kuit d' ar red da guzhat n' ouzon pelec'h. Lavarout a rae traoù divalav-meurbet... »

« — Peseurt traoù ? » a c'houlennas ar Bargil, pa dave Jaketa.

« — O, petra 'vern ? Ne ouie ket mui ar paotr petra 'lavare. Ha ken glac'haret e tle bezañ bremañ, ar paour-kaezhig ! »

« — Peseurt traoù, itron ? »

Gant spont e veizas Jaketa en-dro e oa dirak un enseller.

« — Lavarout a reas... lavarout a reas e karfe gwell... lazhañ anezhañ... ya... lazhañ anezhañ... »

Sevel a reas Salaun diwar e gador.

« — O, n' it ket da grediñ !... Perak em eus komzet ?... Ar paotre n ouie ket mui petra 'lavare !... °Nann, n' hall ket bezañ ! » Tapout a reas ar Bargil dre e vrec'h en ur leñvañ. « N'hall... ket... bezañ ! » Met ton an arvar a oa gant he mouezh.

Soublañ a reas Salaun war ar vaouez kozh munut ha, pa c'hortozen anezhañ da hiboudiñ ur gomz frealzus, e reas ur goulenn ken iskis ma soñjis na oa ket mui en e skiant-vat.

« — Lavarit din : kleiziad e oa ho mestr ? »

Sabatuet e chomas Jaketa, digompren. En diwezh ez intentas, hag e tirollas da leñvañ gwashoc'h c'hoazh.

« — Nann, ne oa ket. » Difronkal a rae. « Ne... oa... ket. »

IX

Un hanter-eur a oa bet a-walc'h deomp evit mont, war hor pouezig, a-hed ar bali bras hag, en tu-hont d' an hent, gant krec'henn al lannegi, eus Kiligonan d' ar Botgarzh. Bez' e oa hemañ ur maner kozh, seurt a vez gwelet ken alies e trowardroioù Roazhon : daou solieradur flastret dindan un doenn bonner mein-sklent ha gronnet gant bodadoù roz-kamelia otus ha yen evel an ti e-un. Sioul e oa al lec'h, un diskuizh, en abardaez yenoc'h dija : a-boan ma veze klevet kan ur c'hilhog pe storlok ur c'harr o tont eus ar vereuri a spurmanted en tu all d' ar girzhier.

Kerkent ha sonet ganeomp kloc'hig ar porrastell e teredas un denig krenn, etre daou oad, mitaouik ha mousc'hoarzhus, da reiñ digor. Anat e oa bet kemennet gant Maodir e oamp da zont.

« — C'hwi eo, aotrounez ar polis ? » emezañ en ur stouiñ ken izel ha ma c'helle ober gant e gof tev. Ha diouzhtu e kendalc'has : « Ho pet ar vadelezh da zont tre. Emañ 'n Ao. Pesker ouzh ho kortoz. »

Kaset e voemp d' hor c'hambroù d' ober un tammig fich, hag ambrouget goude-se betek ar sal-gaozeal, e-lec'h ma teue hepdale mestr an ti d' hor c'haout.

Ne oa ket mui yaouank an Ao. Pesker — pemp bloaz ha tri-ugent a lakais dezhañ diwar welout — met kreñv ha leun a yec'hed e tiskoueze bezañ : un den kaer e vlev gwenn a ouezas ober seven-tre ouzhomp hag hol lakaat en hon aes diouzhtu. En em zigareziñ a reas pa 'z aemp d' e heul er saldebriñ :

« — Aon am eus e rankimp koaniañ hon-unan-penn henozh. Klañv eo va gwreg... O ! un netraig, » a stagas kerkent pa wele ac'hanomp o kemer doareoù mantret, « hogen furoc'h he deus kavet chom en he c'hambr. Hag evel just eo bet ret d' am merc'h mont d' ober war he zro. Moarvat en dije karet gwell ar paotr yaouank-mañ », — en ur vousc'hoarzhin e troas davedon — « kaout itronezed ouzh taol : drantoc'h diviz a vije bet, kan ha koroll da c'houde. Met peogwir emañ an traoù evel-se... Warc'hoazh, spi am eus, e vo laouenoc'h an ti. »

Paouezet e voe da gomz e-keit ha m' edomp gant ar soubenn : naon du hor boa, ha n' eus tra plijusoc'h eget un asiedad soubenn domm da lakaat gwrez ennoc'h goude m'hoc'h eus santet mantell yen ar serr-noz o kouezhañ war ho kein.

« — Ha neuze, aotrounez, » eme mestr an ti en ur gargañ

deomp hor gwer, « deut oc'h d' ober enklask war marv an Dinasked paour ? » Klukañ a reas ur banne Muskadig en ur hetiñ yec'hed deomp. « Penaos e kavit gwin an Naoned ? Din-me eo koulz hag ar gwellañ Riesling a zo, ha kalz re all a soñj eveldon, anat, rak goulenn a zo dezhañ en estrenvro, ur souezh. Biken ne gredfec'h em eus kaset tri mil pevar c'hant ha daou-ugent barrikennad Muskadig da Vro-Skos e-doug... Met digarezit. Va gwreg a damall din atav n' on ket evit disoñjal va c'henwerzh, ha re wir eo, siwazh. Ma, plijout a ra din va micher, setu... Petra 'lavaren 'tañ ? A ya... ar paour-kaezh Dinasked. Piv en dije gortozet kemend-all ? Me 'zo chomet mantret er mintin-mañ p'am eus klevet ar c'helou. N'eo ket e vijemp bet mignoned vras. Nann. Gouzout a rit, » a ziskleriias, « eñ arzour, me kenwerzhour, ne vevemp ket en hevelep bed. Boas e oamp, avat, da lavarout un nebeut gerioù an eil d' egile p' en em gavemp war an hent ha, m' hen tou, n' on ket dinec'het c'hoazh abaoe. Soñjit un tammig : kentañ tra a lavarer din pa erruan eus Roazhon eo bet lazhet va amezeg eus Kiligonan ! »

E-pad un herradig e skoatas gant e gontell ouzh troad e werenn.

« — Ne garfen ket ober ar fri-furch, » emezañ, « na klask anaout kevrinoù ar polis. Met, digarez kontañ kaoz... daoust ha diskred ho pefe war unan bennak ? »

« — 'M eus aon emañ ar mab en ur wallenkadenn ! » eme Salaun.

Laouen e tiskouezas bezañ an Ao. Pesker gant ar respont.

« — Dal't ! Touet em bije e oa hennezh... Ma, aotrounez, siouloc'h eo va c'houstians bremañ da ziskleriañ un draïg a vo talvoudus deoc'h marteze. Un nebeut mizioù 'zo e oan aet da chaseal war hent Mesag. Konikled a zo dre aze, unan eus ar c'hornioù gwellañ a anavezan. Bez' e oan 'tañ war c'hed e korn ur park pa dremenas an daou Zinasked, an tad hag ar mab, e-biou din. Ne c'hellent ket gwelout ac'hanon, kuzhet ma oan a-dreñv ur c'harzh, met me a wele hag a gleve anezho mat. Tud paour ! Tabutal a raent, ur vezh ! Hag an tamm kac'halanig a baotr an hini eo a oa ar gwashañ : sakreal a rae war e dad evel ur charetour mezv war e jav. Moarvat en dije foetet ivez ma vije bet ar skourjez gantañ en e zorn. Hag ar paour-kaezh tad e ranke tevel. Me 'lavar deoc'h, ar vugale en deiz a hiziv... » Astenn a reas deomp, en ur panerig plouz, avaloù melen kuilh ganto c'hwez plijus ar foenn hag ar c'hrignol. « Neuze, d' ho soñj, ez eo al lakepod yaouank ? »

« — Soñjal a zo aes ober. Pezh a zo diaes eo prouiñ. »

« — Kompren a ran ! Graet an taol etre pevar lagad, piv

a zeuio da reiñ testeni ? N'eo ket an hini marv a raio, anat ! » Ur c'hoarzh-skrign a zeuas gantañ. « Ha n' eo ket ar vatezh ivez a gomzo a-enep ar mab. Gwerzhañ he magadennig ! Sed na raio biken, zoken pa 'z eo he magadennig ar gwashañ lampon a zo war an douar ! »

Dedennet e seblantas bezañ ar Bargil gant diskleriadurioù an Ao. Pesker, ha chom a reas da fistilhañ betek tremen hanternoz, kaer am boe ober dezhañ kompren e oan aet skuizh gant seurt ranerezh. Ne glevas netra talvoudus ouzhpenn istor an tabut war hent Mesag, ha laouen e voen : n' en doa ar Salaun droch-se nemet ober diouzh va ali.

Kent en em silañ dindan al lennoù e taolis ur sell dre ar prenestr. Krediñ a ris gwelout skourroù ar c'hamelia o fiñval, evel pa ve aet unan bennak en o mesk. Nann, faziet am boa sur. Evel skornet e oant, hag ul luc'h yen-sklas a gouezhe eus al loar war o bleunioù diwezhañ. Pelloc'h er bodoù un eostigkuzh a gane.

X

Diwezhat e savjomp antronoz vintin. Aet e oa mestr an ti gant e labour, moarvat, hag eus ar wreg pe ar verc'h ne oa roud ebet c'hoazh. N' em boe ket tu da sellout pell war va zro, a-hend-all, rak dizale e teue Maodir, diskennet gant e garrig-nig er prad bras dirak ar maner, da seniñ kloc'h ar Botgarzh. Ha gantañ ez ejomp da vale war al lanneier.

Primik e kerzhemp en avel yen, ha ken prim all ez ae teod ar c'homiser en-dro : n' en doa ket digounnaret a-enep tud Kiligonan. « Gaouierien ne oant ken, ar c'hañfard koulz hag an hini gozh. Met gouzout a rafe-eñ, ar Maodir, enkañ anezho. »

D' ar poent-se e tiskouezas Salaun bezañ troet da gemer perzh en diviz, pa oa chomet beuzet en e brederioù betek-hen.

« — Ret eo deoc'h gouzout, komiser, petra hon eus klevet dec'h gant Jaketa ha gant mestr ar c'hastell. » Hag eñ displegañ peseurt abadenn a oa bet e ti an arzour an deiz a-raok al lazh, ha petra 'oa c'hoarvezet war hent Mesag un nebeut mizioù a oa.

« — Ha neuze, » a c'harmas Maodir, « daoust ha faziet em boa ? Adal ar penn kentañ em eus bet disfi ouzh al lakepod. Ar pezh divergont ! P' am eus goulet gantañ daoust ha boas e oa da lammat dre ar prenestr, en deus respontet ya, peogwir e oa primoc'h eget tremen dre an nor... Ober goap ! Met ne raio ket goap ken e-pad pell... Mont a rin d' ober tro ar mereurioù ha tanfoeltret ra vezin ma

ne gavan ket prouennoù a-walc'h da c'hennañ al lampon. Mont a raio en disheol, ar paotr farv, hag an hini gozh da heul ! »

Feuket e voen gant doare Maodir da gamz diwar-benn Jaketa.

« — Un tammig re vuan e tremenit an dud da dorfedourien. Ma oa an daou-se a-gevret da lazhañ an arzour, perak he deus ar vaouez lavaret kontrol d' ar mab a-zivout ar bistolenn ? »

« — Tener eo ho kalon ouzh an itron, » eme ar c'homiser en ur vousc'hoarzhin. « ...Ma, ar gwir a zo ganeoc'h. Ha prest on da anzav ez eo hi, marteze, ken divlamm hag ur poupig nevez-ganet. Hep he skoazell pe gant he skoazell ne vern evit bremañ, a-hend-all. Ar mab en deus graet an taol, hag enket 'vo ar mab ganin. »

Adarre e komzas Salaun.

« — 'M eus aon, komiser, ez eus daou dra a zisoñjit. »

Damnec'het, damc'hoapaus e sellas Maodir ouzh e vignon.

« — Ha petra 'tañ ? » a c'houlennas.

« — Setu. Da gentañ ez eo bet klevet daou daol pistolenn. D' an eil hon eus kavet an alc'houezioù e godell kleiz an arzour. »

XI

Ne ouezas ket Maodir daoust ha kounnariñ pe c'hoarzhin e tlee ober. C'hoarzhin a reas. N' eo ket dre vadelezh kalon. Hogen dre n' en doa ket amzer da dabutal. Bez' e oa evel ur c'hi-chase a zo c'hwez ar jiboez en e fri ha birviñ a rae da vont gant e enklask. Hon-unan hol lezas 'tañ da ziskenn war hon nañvig etrezek ar Botgarzh.

An denig ront ha mitaouik eus an derc'hent a zeuas en-dro da reiñ digor ha, pa n' hor boa tra d' ober ac'han da vare merenn, e kinnigas diskouez deomp al liorzhoù. Latennek e oa ar paotr, hag a-barzh pemp munud e ouiemp e oa anvet Herve Keriveg, en doa hanter-kant vloaz, e vere aferioù ar maner hag an atantoù, en doa ur verc'h trizek vloaz hag e oa e wreg keginourez er c'hastell. Ha pelloc'h en dije padet da zisplegañ doare e diegezh ma ne vije ket deut war e spered danvez fromusoc'h hag, evit an ampoent, dedennusoc'h : marv an arzour e Kiligonan.

« — Tud keizh, da zour ez eas va gwad em gwazhied pa voe lavaret din. Rak war an hent e oan-me en noz-se. Neuze, lakait e vijen en em gavet gant ar muntrer, ar seurt foeterbro hep feiz na reizh e tle bezañ ! Hañ ? Digenvez evel ma 'z

eo ar maezioù etre Plegastell hag ar Botgarzh ? Lazhet e vefen bet hep den da reiñ sikour, evel ar paour-kaezh Job ar Boutegi a voe troc'het e c'houzoug outañ e Koad ar Berozeg, nikun n' en deus gouezet morse gant piv. » Tevel a reas Keriveg un herradig, amzer leuskel un huanadenn gant an druez warnañ e-unan. « M' hen tou, darbet eo bet din semplañ p' am eus klevet kement-se gant va gwreg. Ken fall ez eo va c'halon ma 'z eo souezh n' on ket kouezhet marv war an taol. »

Ne gredan ket e voe nec'het Salaun gant soñj ur seurt gwalleur, met ranellerezh ar C'heriveg a zedenne anezhañ : rankout a rae 'tañ en em ziskouez hegarat.

« — Nag un dra spontus... Neuze e oac'h er-maez en noz all ? »

Plijet-dreist e oa an den o kaout selaouerien aketus. Dre an hir e kontas :

« — Ya, peogwir e oan aet da Roazhon gant an Ao. Pesker. A-hend-all, n' ouzon ket perak en deus kaset ac'hanon gantañ d' ar gêrbenn... Arabat klask kompren. Ar mestr a zo ar mestr ha neuze ur veajig diwar e goust n' eo ket da vezañ nac'het. » Stagañ a reas da c'hoarzhin met diouzhtu e tavas, o kas an dorn d'e galon. « Gwelout a rit, n'on ket evit c'hoarzhin zoken... Neuze, m' am bije kavet ar forbann war an hent e oa graet din... Met ar mestr 'zo ar mestr, kia ? Derc'hent-dec'h omp aet 'tañ da Roazhon gant tren ar beure. Lakaet am eus va sinatur e traoñ ur baperenn pe ziv ha goude-se on aet da bourmen... » Ober a reas un orbid, e-giz c'hoarzhadenn. « Soñjit, kas ar paotr da Roazhon e-lec'h degas ar baperenn d' ar Botgarzh ! Petra 'fell deoc'h ? Droch e vez hennezh a-wechoù... Pezh a zo gwashoc'h en deus rediet ac'hanon da zistreiñ gant an tren noz, e-lec'h gortoz eveltañ ar mintin war-lerc'h, goude m' en doa lavaret d' am gwreg na oa ket d' en em chalañ, em befe ur gwele mat da ziskuizhañ du-hont. Ar pezh drouk ! Gouzout a ra koulskoude pegen gwan eo va c'halon. Ha ma vefen en em gavet gant ar forbann... »

« — ...e oac'h sur da vervel diwar ho spont, » eme Salaun gant teneridigezh. « Krenañ 'reer o soñjal... Met perak n' oule ket an Ao. Pesker e vijec'h chomet gantañ e Roazhon ? »

Teurel a reas ar pilpouz ur sell war e dro a-raok silañ en hor skouarn, gant ur mousc'hoarzhig lous :

« — Peogwir en doa c'hoant bezañ en e frankiz da zibab e vignonezed. » Gwignal a reas e lagad. « Daoust d' e oad ne zisplij ket da Reun Pesker kas anezhi bep ar mare ! »

Diaes en em gaven. Salaun, avat, en deveze plijadur, evel dre vicher, e seurt degouezhioù.

« — Neuze ne da ket re vat an traoù etre an Ao. Pesker hag e wreg ? »

« — Ha penaos ez afent mat ? Triwec'h vloaz he doa an itron pa voe dimezet, hag eñ tremen pemp ha daou-ugent. An aotrou a oa pinvidik, setu, ha soñjal a rae he zud dezhi e vez a-walc'h kaout arc'hant evit bezañ eürus. Ne vez ket, dre chañs, ne vez ket. Neuze, goude ma voe ganet o merc'h e vevjont pep unan diouzh e du, koulz lavarout. Tri bloaz 'zo o deus prenet ar Botgarzh. Eno e chom an itron hag an dimezell an darn wellañ eus ar bloavezh. Eñ a zeu pep teir pe beder sizhun. Amzer lazhañ un nebeut konikled ha teurel ur sell war ar c'hontoù. Rak pizh eo, al lampon kozh, daoust m' en deus kement arc'hant ma ne oar ket petra ober ganto. »

« — Ha deut eo ho mestr a-ratozh eus Roazhon d'ho kerc'hat da sinañ ur baperenn hep talvoudegezh ? ».

« — O, nann, n' eo ket deut a-ratozh. Er Botgarzh e oa abaoe pellik dija. Gortozit : abaoe miz. Ya, abaoe miz, peogwir e oamp e soñj ober un tammig gouel da geñver trizek vloaz hor merc'h an deiz ez afe-eñ kuit. Rak madelezhus ez eo an itron hag an dimezell, c'hwi 'oar. Deut e oa 'tañ da dremen ar Sulvezh, evel ma rae a-wechoù, ha d' al lun e tleemp ober ar gouel-se. Hogen setu : hep lavarout da zen ebet perak, ne deas ket kuit. Evel just, gant ur penn moñs evel hennezh ne voe gouel ebet. An añjorn ! Hor merc'h Soazig he dije bet kemend-all a blijadur... Ha drouk, neuze. Abaoe m' emañ en ti e vez atav war choug e wreg, ken ne ouzon ket penaos e c'hell-hi padout. Gouzañv a ra hep lavarout tra, pa n' eus tra da lavarout, an itron baour. Ar verc'h, a-wechoù, a glask difenn he mamm, met ken kounnaret e vez-eñ neuze ma rankont kuzhat en o c'hambroù... Un diaoul ! Soñjit : e-pad miz ma oa bet er c'hastell n' en doa ket gallet lavarout din en dije ezhomm ac'hanon en deiz-se e Roazhon. Nann. Da seizh eur eo deut da skeiñ ouzh an nor evel un posedet, ken e kave dimp e oa peg an tan er maner. Ha me klañv va c'halon em bije gallet tremen trumm en tu all. » Fuloret e voe ar C'heriveg gant ar menoz. « Diaoul ! » a laoskas etre e zent adarre. « Ha c'hwi 'gred e voe sevenoc'h gant e wreg ? » a gendalc'has hep didaeriñ. « Al lavagnon ! Pa oamp war ar pare e hopas dezhi dre ar prenestr e oa o vont en-dro gant e labour. Ha setu holl ar c'henavo ! »

Ne gredan ket em bije gallet selaou pelloc'h labezerezh ar mevel pilpous. Klevout unan o lavarout traoù ken vil diwarbenn un den a oa bet ken hegarat ouzhomp a rae din mont en

egar. Ha rust em bije stanket e veg d' an droukkomzer ma ne vijemp ket bet galvet gant an Ao. Pesker, dres d' an ampoent, da vont ouzh taol. Displijet e seblantas bezañ mestr an ti p' hor gwelas e-ser ar C'heriveg — « Anaout a ra e deod, » a soñjis ennon va-unan — met ne rannas grik diwar-benn e zisplijadur. Gouzout a ouie en em ren evel un aotrou.

XII

Laouenoc'h eget an deiz a-raok e oa sal-debriñ vras ar maner. Bochadoù mimosa a lakae tachadoù goulou war skramm teñval ar panelloù koad ha rozenned kamelia a oa strewet arzel war an daol prenn-derv, etre enezennoù skedus an asiedoù hag o gwardad gwerennoù war an doubieroù bihan gwenn. Dorn ur plac'h en doa graet ar ficherezh.

Lavarout a c'hellan, hag hep ober fouge, e vezan degemeret mat a-walc'h gant ar merc'hed : n' on ket paotr divalav, a gredan, ha neuze, an dilhad bagadstourmer a blij eston dezho ; a-hed ar wech eo bet dedennet an traoù tener-se gant ar pezh a zo gourel ha garv. Daoust ha souezh eo 'tañ ma tridas va c'halon ha ma santis ur gridienn a blijadur o redek a-hed va c'hein pa voen pedet da azezañ e-kichen Daïg Pesker ?

Koantoc'h plac'h eget honnezh n' am boa gwelet biskoazh : ur verc'h an hanternoz, gant daoulagad glas-louet, muioc'h louet eget glas, hag un hoal fresk evel hini an nevez-hañv. Ha me 'gred e oa ivez frond an nevez-hañv a save eus kroc'hen blouc'h he gouzoug : un dra bev evel c'hwez ar melion pe ar spern-gwenn e glizh ar beure. Ken kaer all e oa he mamm, azezet e fas din : leunoc'h he c'hened, avat, parfetoc'h gant ar blev du, ar muzelloù start nebeutoc'h avius d' ar pokoù, ha gant sked ar ouiziegezh en daoulagad glasteñval.

Sur-mat, a soñjis, goap a felle dezhañ ober pa lavare Reun Pesker, an noz a-raok, e vije drantoc'h ar pred ma vije ar merc'hed ganeomp ! Koantoc'h egeto n' am boa gwelet morse, am eus lavaret, met tristoc'h n' am boa ket gwelet ivez. Daïg, em c'hichen, ne ziserre ket he muzelloù hag a-wechoù e welen begoù he divronn o sevel dindan he brennidenn evel pa vefe bet darev da zifronkañ. Kadarnoc'h e oa bet he mamm : klasket he doa da gentañ mestroniañ hec'h anken hag ober e-keñver ar Bargil, en he c'hichen, he dlead a ostizez : met buan he doa dilezet he strivoù, ha paouezet a gemer perzh er pred koulz hag en diviz.

E-keit-se e chome ar mestr, azezet en tu all d' e wreg, lavariant ha bividik, betek bezañ digalon. Marteze avat e oa

kalonek-bras, en enep, rak bep an amzer e rae goulennoù hegarat ouzh an itron, a-benn reiñ tu dezhi da zont er gaoz adarre ha da guzhat he strafuilh. Evidon ne lakais va zeod da vaneal nemet ur wech, hag hep nemeur a verzh. Graet en doa Salaun meneg eus ar wenodenn, hanter stanket gant an onn krapok, a gas eus an hent bras betek liorzh Kiligonan, hag en ur c'hoarzhin en doa lavaret ar c'hastellan : « A, honnezh a vez graet diouti Gwenodenn ar Baradoz ! » Ha me, soñj o tont din eus he skeudoù kevrinus, eus he c'hornioù distro, e ris an hevelep evezhiadenn hag er mintin ma oamp degouezhet : « Gant an amourouzien eo bet badezet evel-hen, moarvat ! » Ne oa ket nijet mat ar gomz ma tantis va zeod gant ar gounnar, o welout pegen ruz e oa deut va amezegez da vezañ. Ha ne lavaris ger ebet ken ac'han da fin ar pred.

En em c'houlenn a ris, a-hend-all, daoust ha fin a vije biskoazh d' ar pred-se. Reun Pesker hag ar Bargil a seblante kaout plijadur gant o diviz kement ha gant ar meuzioù : pezh na souezhe ket ac'hanon kalz a-berzh Salaun, n' en em sant en e voued leun nemet e-kreiz ar glac'har hag ar spont. Me, avat, a oa prest va c'halon da sevel gant an heug hag, evit ar wech kentañ a gredan, e welis fas pilpous ar C'heriveg gant levenez, pa zeuas da lavarout e oa erruet Maodir hag e rankemp mont diouzhtu d' e gaout.

XIII

Kompren a ris diouzh doare an den e oa un dra bennak a vras war-nes c'hoarvezout, hag al lugern iskis en e lagad a reas din disoñjal buan ar maner hag e verc'hed melkonius. Poan en doe ar c'homiser o c'hortoz bezañ deut er-maez eus liorzh ar c'hastell a-barzh diskuliañ deomp en doa kavet un test a-enep ar mab Dinasked.

« — Tapet eo bremañ, al lampon, » emezañ. « Gwelet e vo peseurt gevier a ijino c'hoazh pa vo goulet gantañ petra 'rae derc'hent-dec'h, da hanternoz, e gwenodenn al lanneier. Kavout a raio, evel just, un dra bennak diot da gontañ... C'hoarzh a vo, avat ! »

Ur frot a reas d' e zaouarn, laouen-holl gant e damm labour.

« — A-bouez an testeni hoc'h eus kavet ? » a c'houlennas Salaun sioul-tre, hogos unton e vouezh.

« — A-bouez ? » Dispriz a oa e jestr ar c'homiser. « A-bouez ! Ha deut e vefen amañ d' ho kerc'hat ma ne vefe ket a-bouez ?... Selaouit. Tremenet em eus ar beurevezh o furchal, hep mont da zebriñ va merenn zoken : gwazh a se evit osta-

leri Mesag, evit he flac'hed koant, hag evidon... Gwazh a se evit an Dinasked ivez, rak erruet on gant ur mevel yaouank a zo aet da gantren an noz all, an diaoul oar perak. Bez' e oa 'tañ ar c'hanfard o vont da gaout e zousig p' en doa klevet unan bennak o tiskenn a-benn-herr eus al lanneier. N' en doa ket c'hoant, anat, bezañ gwelet, ha prim e kuzhas e brouskoad Gwenodenn ar Baradoz. Ahont ! » Gant e zorn e tiskouezas an div c'harzh onnenned a gammigelle war-du Kiligonan. « Tremen a reas paotr al lanneier war-hed taol brec'h dioutañ. Ha gouzout a rit piv 'oa ar paotr-se ? »

Evel kollet en un huñvre e oa Salaun. Ha me a gavas gwell chom hep lavarout tra.

« — Gouzout a rit piv ? » Plijadur en doa Maodir oc'h ober deomp santout edo an tu mat gantañ. « Kongal Dinasked e oa. »

Gourc'hemennoù a ris d' ar c'homiser evit e ijin. Salaun, avat, ne rannas grik, ha diseven-meurbet e kavis an dra-se. Aet e oa ar maout gant Maodir. Gwell e vije bet d'am c'heneil hen anzav ha degemer trec'h egile en un doare dichistroù. Marteze ne grede ket ? Pezh a zo sur, ne chome mui arvar ebet e soñj Maodir : daou archer a oa o c'hortoz e-tal dor Kiligonan ha pa 'z ejomp e-barzh ar c'henkiz e lavaras ar c'homiser dezho bezañ war evezh ha derc'hel prest ar grizilhonoù.

Ur paotr e zremm distronk hag e vlev fuilhet an hini eo a zegemeras ac'hanomp, hep ur ger, hep ur gunujenn : kollet en doa Kongal Dinasked e rogoni koulz hag e imor fall. Hep ur ger hol lezas da azezañ ha, harpet e ilinoù war kein ur gador gronnet gant tammoù elumetez ha sigaretez — eno en doa tremenet an noz —, e c'hortozas ac'hanomp da gomz.

Deut e oa evit ar c'homiser ar mare da gaout e zigoll hag, end-anat, bez' e oa e soñj kaout anezhañ. Klask a reas ur c'hoazez mat en e gador-vrec'h, ur sach a reas mistrik da bleg e vragoù kent lakaat e c'har dehou dreist e c'hlin kleiz, ha goulenn, a-greiz klask ur pakad tabok en e c'hodelloù :

« — Ha neuze, aotrou lammer-dre-ar-prenistri, troet oc'h hiziv da respont en un doare speredek ? » En ur choukañ e bibenn e sellas goapaus ouzh an den yaouank disliv. « Lavarit din 'tañ : n' oc'h ket aet er-maez eus ho ti en noz ma voe lazhet ho tad ? »

« — Nann, n' on ket aet. »

Raoulet e oa ar vouezh, met start.

Ul lamm a reas ar c'homiser, o fennañ an tabok war ar plañchod hag o sevel e gorn-butun evel ur bistolenn. Ken ruz e oa aet e benn, ken koeñvet ar gwazhied war e dal, m' am

boe aon e tarzhje. Izel e krogas da gomz, met krenañ a rae ar fulor en e vouezh, ha ne oa ket aet pell gant e frazenn ma oa stag da yudal.

« — Marteze ne ouzoc'h ket en deus ur fri-furch kozh eveldon debret pell 'zo kaoc'h al lutun, Kongal Dinasked ? Marteze ne ouzoc'h ket em eus kavet war ar hent torfedourien barrekoc'h egedoc'h, Kongal Dinasked ?

Ar ger torfedourien a reas d' ar paotr yaouank horjellañ war e dreid, met digomz e chomas.

« — Tremenet oc'h dre Wenodenn ar Baradoz en noz ma voe lazhet ho tad. Tremenet oc'h dre eno dres pa sone hanternoz e kloc'hdi Sant Malo Fili. Gwelet oc'h bet !... Gwelet oc'h bet gant mevel Brevalen ! »

Kongal a grene bremañ e vuzell.

« — Neuze, aet oc'h er-maez, pe n' oc'h ket aet ? »

« — Da be vad nac'h ? »

« — Ha perak oc'h aet er-maez ? »

Respont ebet.

Goustad, heñvel-mik ouzh ul loen-preizh, ez eas ar c'homiser war-du ar paotr, pegañ ennañ dre c'houzoug e chupenn ha distagañ, en ur ober ur strilh dezhañ da bep silabenn :

« — Kongal Dinasked, ur muntrer oc'h. Lazhet hoc'h eus ho tad ! »

« — N' eo ket gwir ! »

Hañvalout a reas din e oa ar paotr war-nes lavarout un dra bennak c'hoazh, met derc'hel a reas warnañ e-unan. Kollet oa e sell.

« — Kongal Dinasked, lazhet hoc'h eus ho tad ! »

Reutaat a reas ar paotr yaouank e gein. Bremañ e oa dir e lagad. Ha yen-sklas e savas e vouezh.

« — En ho kourc'hemenn emaon, aotrounez. Prest on da baeañ. »

XIV

Ne c'hellen ket — ha ni o kemer an te e sal-gaozeal ar maner —, ne c'hellen ket kas diwar va spered eñvor an darvoudoù fromus. Evel a-dreuz ul latarenn e verzen Brenda Pesker o teurel gwispid d' ar golveni a filipe war ar grouan ha diveizus e chome din ar gerioù pa gomze Salaun d' an itron. En o c'hichen edon, met n' edon ket ganto. Pezh a dregerne em skouarn a oa mouezh Kongal oc'h anzav e dorfed, ha dirak va daoulagad e welen skeudenn Daïg o kouezhañ semplet war al leton.

Kement-se a oa c'hoarvezet e-kreiz liorzh ar c'hamelia. Fazi Salaun, a-hend-all, hag en doa rediet ac'hanomp, pe dost,

da vont eno d' ober un droiad, digarez kas kuit e boan-benn. Soñjet em boa ennon va-unan e oa iskis-bras e pegfe ken trumm an droug-penn en un den, hogen miret em boa va soñj evidon, hag aet e oan da heul. Bez' edomp 'tañ o tivizout dirak ar maner, drantoc'h un disterig an div vaouez, pa oa bet spurmantet Maodir, o tont en-dro d'e garr-nij ; hag, e-kichen ar c'homiser, Kongal Dinasked, maniklet e zaouarn, o vale etre daou archer. Evit gwir, na Salaun na me ne voemp souezhet gant pezh a welemp ; en enep, chom hep gwelout an dra-se an hini eo en dije hor sabatuet. Daig avat, kollet ganti he liv ha peget e brec'h he mamm, he doa troet war va zu daoulagad dispourbellet gant spont ar goulenn. Dav e oa bet din respont.

« — Anzavet en deus Kongal Dinasked bezañ lazhet e dad ».

« — O, graet en deus neuze... »

Hag he mouezh o trankañ he doa vaganet ar plac'h.

Dihunet e voen eus va rambre gant un difronkadenn. Prim e sec'he an Itron Pesker un daeraouenn e korn he lagad ha kuñv, kuñv-souezhus, e pade Salaun da gomz dezhi :

« — Ya, un dra euzhus eo. Ur seurt arzour ! Ha ken yaouank. Ar vuhez c'hoazh dirazañ... N' eo ket daou-ugent vloaz en doa ? »

Re fromet e oa ar vaouez evit merzout pegen pizh e selle Salaun outi.

« — Eo, daou-ugent vloaz, » emezi. « Dec'h e oa da gaout anezho... »

Tevel a reas, harpañ he daouarn war an daol, prest da sevel, pennfollet. Spouronet gant pezh a oa o paouez lavarout. Ur mousc'hoarzhig tener ha madelezhus a baras neuze war muzell Salaun, hag o lakaat e viz war hec'h aldorn, ken e pouloudas he c'hig, ec'h aspedas :

« — Nann, itron, n' it ket kuit. Kontit din pep tra. »

En entremar e chomas Brenda Pesker ur pennadig, prest da blegañ da c'houlenn ar Bargil. Ha neuze ez eas he nerzh kuit diouti. Aon he doe. Sevel a reas ha tec'hout en ur leñvañ.

« — Warc'hoazh, aotrou... Warc'hoazh e lavarin deoc'h. »

Ne reas Salaun jestr ebet da zerc'hel anezhi. Pa voe bet gwelet an nor o serriñ a-strap, pa voe bet klevet ar c'hammedoù o pellaat, e troas war-du ennon. An doare en doa da vezañ plijet-bras gantañ e-unan ha gant e labour.

« — Gwelout a rez, Jos, » emezañ en ur vousc'hoarzhin ; « dre ar galon e vez paket ar merc'hed atav. »

XV

Ken dibreder ha tra e tistroe Reun Pesker d' e di. Laouen e saludas ac'hanomp, ha laouenoc'h c'hoazh e respontas ar Bargil, evel pa n' en dije ket gouezet hemañ pegen klañv e oa pennhêrez ar Botgarzh. Klask a ris lakaat va zeod er gaoz ha displegañ pep tra d' hon ostiz, me vefe nebeutoc'h fromet oc'h en em gavout dirak e verc'h, hogen mennet e oa Salaun da virout ouzhin a gomz. Chom a ris peoc'h entañ : goude ar pezh iskis en doa va fedet d'ober — mont da gousket e Plegastell ha distreiñ d' ar maner ar mintin war-lerc'h, o loc'hañ kuit d' an eur ma errufe er bourk an tren-beure eus Roazhon — ne oa mui tra eus e berzh evit lakaat souezh ennon. Ha sioul-kaer e selaouis e ziotachoù.

« — Lavarout a c'hellfec'h din, aotrou, » a c'houlenne gant ar mestr, « da bet eur e tremen an tren-noz e Plegastell ha da bet eur ez erru e Mesag ? »

Divarc'het e chomas egile ha peadra a-walc'h a oa : rak e-kreiz-tre an div vourc'hadenn emañ ar Botgarzh, ha ma oa ur veajig na veze morse graet gant tud ar maner, anat eo gouzout e oa ar veaj dre hent-houarn etre Plegastell hag ar gêr all ! En diwezh e tarzhas Reun Pesker da c'hoarzhin :

« — Ale 'tañ, va faotr, re a Vuskadig zo aet ganeoc'h da greisteiz. Ha c'hoant farsal hoc'h eus. Pa vin kouezhet e bugaleaj, e tremenin marteze va amzer o vont eus ar Botgarzh da Blegastell war va zroad, eus Plegastell da Vesag gant an tren, hag eus Mesag d' ar Botgarzh war va zroad en-dro : neuze sur e teskin an holl eurioù dre an eñvor. Met n' on ket kouezhet c'hoazh ! » C'hoarzhin a reas adarre. « Spi am eus avat n' emaoc'h ket o vont du-hont fenozh ? Chomit un tammig pelloc'h, me ho ped. » Dont a reas tostoc'h ha komz a reas evel e kuzulik : « Merzet hoc'h eus moarvat n' eo ket re yac'h va gwreg. 'M eus aon ez eus peget ur gwallgleñved bennak enni : mervel a raio gant al langiz, ken trist ha ken distro eo an ti-mañ, devezhioù-pad hep gwelout penn kristen ebet... N' oc'h ket evit soñjal nag a vad a ra dezhi neuze kaout tud da gomz ha da fistilhañ. Me hoc'h asped, keneiled ker, chomit ganeomp. Ha pa ne ve nemet da gaout ho koan en noz-mañ. Ken rouez a wech he deus-hi tro da welout tud plijus... »

Den nemet ur choc'h en dije nac'het. Salaun a nac'has. Displegañ a reas e ranke mont da Vesag diouzhtu. Mezh am boe, pa oan rediet d' ober eveltañ. Kenavo a lavaras deomp mestr ar maner, met sec'h-tre. Feuket.

Feuket e oan, me ivez, ha ne respontis tra d' ar Bargil pa zisklerias din adarre ar pezh am boa d' ober. Un taolig a skoas war va skoaz, hogen mouzhet e chomis. Mantret e

seblantas bezañ va mignon hag hep ur ger e troas war-du Mesag, e-lec'h ma oa e soñj tremen an noz. Sellout a ris outañ a pellaat, ha ne gemeris penn va hent etrezek Plegastell nemet pa voe aet diwar wel e korn-pleg ar girzhier.

XVI

Ken fresk ha ken frondus e oa bet va baleadenn dre greiz ar maezioù ma oan digounnaret a-grenn pa erruis an deiz war-lerc'h e-tal ar Botgarzh. Keuz em boa zoken o soñjal pegen rust e oan bet gant va c'heneil ha kalonek e oan o vont da stardañ dorn dezhañ — azezet e oa ar paotr war ur c'hleuz dirak ar maner — pa reas hemañ dres ar pezh a oa ret evit lakaat ac'hanon e fulor adarre : tennañ e voñtr eus e chakod ha lavarout, gant un ton na gavis ket fentus tamm ebet :

« — Sell 'ta, Jos. Aet on kuit eus Mesag pa 'z eo degouezhet an tren, da lavarout eo tost dek munud war da lerc'h ; div wech muioc'h a hent egedout am eus graet ; ha koulskoude, setu ur c'hardeur m' emaon amañ o c'hortoz ! »

« — Ha pell e padi d'ober goap ? » a hopis, prest da begañ. « Mont a ran da redek du-hont d' ober plijadur dit, sevel a ran eus va gwele a-raok tarzh an deiz d' ober plijadur dit c'hoazh, ha bremañ eo krog ar c'halalou peogwir on diwezhat ! Brav eo dit fougeal, avat : me 'zo deut war va zroad, ha te, lakepod... » Ne echuis ket va frazenn. Gant va botez e kasis e don ar foz ar c'hozh marc'h-houarn a oa en e gichen. « M' am bije gouezet, e vijen chomet da gousket er Botgarzh, e-giz ma c'houlenne mestr an ti, ha da-unan-penn e vijes aet d' en em libistrañ er gwenodennoù. »

« — Chomet e vije Jos Tarideg er Botgarzh d'ober e baotr farv dirak Daïg koant ! » eme Salaun, añjinus.

« — Ha neuze ? » Aet e oan e ki evit mat. « Hag an drase a sell ouzhit ? N' eo ket peogwir out-te un digalon, n' eo ket peogwir out bet kriz a-walc'h da ziskouez dezhi Kongal etre an daou archer... »

« — Che ! » a droc'has Salaun, tost da c'hoarzhin ; « e-lec'h kaout gourc'hemennoù peogwir e ran va labour mat, tamalloù a dapan ganit !... Da goll e vi kaset gant ar merc'hed, paotr paour ! Met chom er Botgarzh, pe mont da Blegastell, kement-se a oa keit-ha-keit evidout, da nebeutañ evit pezh a sell ouzh da blas e kalon Daïg. Gwelloc'h e vije dit lakaat da soñj e lec'h all. Hepdale e teuio he den yaouank en-dro... »

« — Hañ ? » a laoskis, sabatuet.

« — Ma, gout a rez koulskoude ez eo Kongal he den

yaouank ? Ne gredez ket he dije semplet ar plac'h ma vijes bet te kaset d' an toull-bac'h ? »

Ne daolis ket evezh ouzh ar c'hoapadenn.

« — Hag emañ da zont en-dro ? »

« — Ya. A-benn un eur pe ziv e vo amañ, spi am eus. »

« — Neuze, n' eo ket eñ... »

Ur c'hruz a reas Salaun d' e skoaz.

« — Evel just, n' eo ket. »

« — Hogen, me 'gave din e oa bet lazhet an arzour ? »

« — Lazhet eo bet. »

« — Hag ar muntrer... ? »

Diskouez a reas Salaun ar maner gant e viz.

« — Amañ 'mañ, » emezañ.

N' em boe ket ar galon da sellout war an tu-se.

« — Ar muntrer... pe ar vuntrerez ? » a c'houlennis.

Ne respontas ket Salaun diouzhtu. Lazhañ 'reas an tan en e sigaretenn ha stlepel an tamm a chome dreist ar c'hleuz. Neuze e c'hoarzhas :

« — Ne lavarin ket dit petra eo va c'hredenn. Soñjal a rafes on mat da stagañ ha, prim evel ma 'z out, e lakafes kas ac'hanon diouzhtu da di ar re sot... Ouzhpenn-se, re abred eo. Pezh a zisplegin dit eo kement-mañ : ne oa ket ezhomm bezañ enklaskour a vicher evit merzout pegen iskis en em rene tud ar Botgarzh, an holl anezho, adal ar verc'h betek ar mevel. Aet on 'tañ da Vesag da gaout keloù diwar o fenn, ha n' eo ket tro wenn am eus graet. Eno am eus gouezet... »

Tevel a reas trumm ha liv ar spont a welis en e zaoulagad. Treiñ a ris da sellout, eveltañ, war-du ar porrastell. Ar C'heriveg a zerede davedomp : youc'hal a rae.

« — Petra 'zo ? » a c'harmas Salaun, o lammat en e sav.

« — Ha gwashoc'h e vefe an dimezell Daïg ? » a c'houlennis ankeniet.

Kas a reas ar C'heriveg e zorn d' e galon. Trealañ a rae. Evit ur wech em boe aon e varvfe, kent bezañ respontet.

« — Eñ an hini eo. » Fatañ a reas e vouezh. « Marv eo. »

« — Piv 'zo marv ? An Ao. Pesker ? »

Ya a reas ar mevel gant e benn. En diwezh e c'hellas tennañ e anal ha neuze e tisklerias :

« — Lazhet eo bet gant e wreg. »

XVII

Mallozhiñ ha sakreal a reas ar Bargil, evel pa vije bet dre e fazi dezhañ e oa c'hoarvezet kement-se. Me em boa c'hoant kaout diskleriadurioù, hogen ar C'heriveg n' en doa preder

nemet gant e galon, a lamme trefus-holl en e greiz hag a rae d' e fas tremen prim-ha-prim eus a wenn da ruz hag eus a ruz da wenn. Pa voe sioulaet d' an den kaezh ha torret e varrad-imor da Salaun, e c'hellis klevout penaos e oa tremenet an traoù.

Da eizh eur, e-giz ma rae atav pa veze Reun Pesker er gêr, e oa aet ar C'heriveg da gaout an urzhioù evit an devezh. En e gambr en doa ar mestr degemeret anezhañ, ha n' eo ket en e vurev evel boaz. Met se ne rae forzh. Hegarat e oa bet ar c'hastellan, kalz hegaratoc'h eget kustum. Goulennet en doa keleier eus Soazig, zoken, ha seven en doa pedet e verour da zistreiñ a-barzh un hanter-eur da gerc'hat al lizheroù a vije roet da baotr ar post. Diskennet e oa neuze ar C'heriveg d' ar gegin ha sioul e spered e oa staget da grazañ jelkennoù bara — ul labour, ma 'z eus un, a zo ezhomm preder hag aked d' hen ober mat. Displijet e voe 'tañ pa glevas ur stlakadenn er solieradur kentañ ha pa rankas mont da welout pelec'h e oa red-avel. Displijet, a lavaran, ha n' eo ket enkrezet, anat eo gouzout. N' en doa abeg ebet da vezañ enkrezet, nemet e vije gant tonkadur an delienn vara en doa lezet war an tan, evel ma teuas soñj dezhañ e-kreiz an dirioù. Hag o c'hrozmolat e oa war-lerc'h an dud dievezh pa 'z eas da serriñ kambr an itron Pesker, a oa digor-bras an nor anezhi.

« — Skornet e voe din va gwad gant pezh a welis neuze, » emezañ. « Astennet e oa ar mestr war ar plañchod, an itron en he sav e-kichen, ur bistolenn en he dorn. P' en em ziskouezis war an treuzoù e vukas-hi an arm war-du he fenn. Met ne lezis ket amzer ganti d' ober tra. Lammat a ris, ha pegiñ dizamant er benveg. Ne stourmas ket anezhi, a-hend-all. En em lezel a reas da gouezhañ en ur gador-vrec'h hag eno ez eo chomet abaoe, hep diserriñ he muzelloù. Marteze ho po-c'hwi muioc'h a chañs egedon. Marteze e responto deoc'h. Din-me, avat, n' he deus rannet ger. »

Erru e oamp e-tal ar porched, met ne ziskoueze ket Salaun bezañ tuet da vont tre. Izeloc'h e komzas.

« — Ur bistolenn he doa an itron Pesker ? »

« — Nann, n' he doa ket. Pistolenn ar mestr an hini eo. »

« — Hag e pelec'h e oa honnezh ? »

« — Er burev, en ur voestig wer war an daol-skrivañ. Un dra gozh e oa, ha ne greden ket en dije servijet c'hoazh. »

« — Ha pegoulz e c'hellas an itron Pesker tapout anezhi ? »

« — N' ouzon ket... Dec'h ar mintin e oa ar bistolenn en he flas, he gwelet 'm eus. Hag en he flas e oa c'hoazh dec'h da noz, hep mar, pe neuze en dije ar mestr lakaet klask

anezhi, darev ma veze atav d'ober trouz. Moarvat ez eo savet an itron eus he gwele pa oa kousket an holl. »

« — E c'hell bezañ... » eme Salaun prederiet.

« — Hag ouzhpenn, » a gendalc'has Keriveg, o kas e zorn d' e chakod, « setu ar pezh am eus kavet. »

Astenn a reas da Salaun ur c'holoenn-lizher. Dreist da skoaz va mignon e lennis ar chomlec'h a oa skrivet warni : Da Rener ar Polis, e Roazhon.

« — Skritur ar mestr an hini eo, » emezañ. Ha pa wele Salaun o tigeriñ ar c'holoenn, e tisklerias : « Ne oa netra ebarzh... Evel-se em eus kavet anezhi e-kichen ar c'horf, hag hep lavarout tra em eus he dastumet. An itron n' he deus ket merzet, a gredan. »

« — Petra an diaoul eo kement-mañ ? » a c'houlennis.

« — Petra ? » Mousc'hoarzhin a reas Salaun. « C'hoant en doa Reun Pesker diskuliañ traoù 'zo. Traoù na felle ket d' e wreg e vijent gouezet. »

Lakaat a reas e zorn war skoaz ar mevel bras, a zeuas e zremm da vezañ ruz-tan.

« — Selaouit 'tañ, Keriveg, traoù iskis a dremene en timañ — a zo tremenet en ti-mañ nevez 'zo. Lavarit din. Ho tlead eo lavarout. »

« — N' ouzon ket... N' ouzon netra... » a vesteodas an den. Pounneroc'h e pouezas dorn ar Bargil war e skoaz. Ne glaskas ket mui kuzhat. « Ma, setu ar pezh a zo, » a ziskulias. « Marteze e oa skrivet an dra-se el lizher. An dimezell Daïg a zo aet er-maez en noz ma'z eo bet lazhet an Ao. Dinasked. Va gwreg he deus gwelet anezhi dre sil ar rideozioù. E-tro unnek eur hanter e oa. »

XVIII

Neuze e teuas pep tra da vezañ sklaer evidon, ken sklaer ken e oa ur spont. Penaos n' am boa ket komprenet a-raok ? An tabutoù etre an daou Zinasked a oa bet diwar he fenn. Diwar-benn Daïg. Evit abeg pe abeg en doa an tad difennet ouzh e vab daremprediñ anezhi ken. Hemañ en doa kontet pep tra d' e cheorenn ha hi, tomm he gwad, he doa lazhet an hini n' oule ket bezañ he zad-kaer. Kemeret en doa Kongal an torfed war e choug a-benn gwareziñ e gefrisa, ha lazhet he doa Brenda Pesker he gwaz da saveteiñ ar plac'h. Daïg kaer an hini eo a oa kablus.

Ha koulskoude — pegen bras eo galloud ar gened ! — ne voe na heug na dispriz ennon pa welis, o vont e-barzh kambr an itron, an dorfedourez daoulinet e-harz treid he mamm :

azezet e oa mestrez an ti e korn an oaled ha kuñv-meurbet e floure blev ar verc'h tamolodet en he c'hichen. Skrijañ a reas p' en em ziskouezjomp e toull an nor, hag ur sell gouez a reas ouzhomp : sell ur vleizez prest da vervel evit he c'holen. Klosoc'h e stardas ar plac'h yaouank, lakaat a reas ur pok war he zal ha madelezhus, met start, e kasas anezhi kuit.

Ne gemeras ket Salaun ar boan da saludiñ an itron. Wareeun ez eas da sevel al liñser a c'holoe korf an hini marv. An eil gwech e oa deomp, dindan nebeut amzer, gwelout un den lazhet. Hemañ, avat, ne oa ket sioul e zremm evel egile : tomm e oa c'hoazh ar gwad war e dal ha bev ar risign leun a gasoni a zistumme e c'henou.

Ma oa chomet an itron direspont gant ar C'heriveg, ne oa ket en he soñj ober kemend-all ganeomp. N' en doe ket ezhomm Salaun goulenn tra ebet. Kerkent hag eñ troet daveti e lavaras, yen he mouezh, evel dichastre :

« — Me 'm eus lazhet anezhañ. »

« — Gouzout a ran, itron, » eme Salaun sioul-meurbet.

Mont a reas war-du an oaled hag, o tiskouez ar penngosoù derv a flammine, e c'houlennas :

« — Amañ hoc'h eus devet al lizher ? »

« — Al lizher ? » Anat e oa ar sebez war dremm Brenda Pesker. « Peseurt lizher ? »

Dantañ a reas Salaun e vuzell, o veizañ en doa graet ur fazi.

« — Ma, lakaomp n' em eus lavaret tra. » Prederiañ a reas ur vunutenn. « Neuze hoc'h eus lazhet anezhañ ? »

« — Ya. Ha n' em eus ket keuz. N' oc'h ket bet pell en hon touez, aotrou, met pell a-walc'h oc'h bet koulskoude evit kompren na oamp ket mignoned. Morse n' em eus karet anezhañ. Un diaoul e oa. Marv eo. Laouen on. »

Kridienniñ a reas, evel gant ar yenijenn, tostaat d' an tan, ha kenderc'hel :

« — Ne glaske nemet ober droug. Kasoni en doa ouzh levenez hag ouzh yaouankiz ar re all. Va sparlet en doa en ti-mañ e-giz d' ur seurez. Ha kemend-all en dije karet ober d' e verc'h. Pe marteze dimeziñ anezhi d' ur banker bennak : ober kenwerzh ganti, na petra 'tañ ! Gourdrouzet en doa he lazhañ ma tapfe anezhi en-dro gant paotr yaouank Kiligonan. » Trankañ a reas he mouezh war ar ger-se. « Ma, bremañ eo marv. A-walc'h am boa gouzañvet. N' on ket mui chalet gant tra. Nemet gant soñj va merc'h e vije. » Ne zifronkas ket. « Kasit ac'hanon d' an toull-bac'h. »

Gorren a reas Salaun ar bistolenn diwar ar plañchod da sellout pishoc'h outi.

« — Daou voled hoc'h eus tennet, » emezañ. N' eo ket ober ur goulenn a rae, met displegañ e soñj a vouezh uhel.

« — Ya, » emezi, hep zoken sevel he daoulagad war-du an arm.

Mirout a reas Salaun e don dibersonel, ton digar an den a vicher.

« — Koulskoude, unan hepken a zo aet e-barzh penn ho pried. »

« — Egile 'zo aet e-biou neuze. »

« — Kompren a ran... » Hag an doare en doe da vezañ komprenet e gwirionez. « Met ar C'heriveg a lavar en deus klevet un taol hepken. »

« — E c'hell bezañ... Daoust ha soñj am eus ? Re strafuilhet e oan evit teurel evezh. »

Hep ur ger e tegemeras Salaun an diskleriadur.

« — Abaoe pell e oa an arm-se en ho kerz ? » a c'houlennas goude ur pennadig.

« — Abaoe pemzektez. »

Ur sell nec'het a oa bremañ e daoulagad ar vaouez, evel p' he dije bet aon eus ar Bargil.

« — A ya, kompren a ran, » emezañ c'hoazh. « Ha c'hwi a lavarfe din pelec'h e oa ar bistolenn p' eo deut ho kwaz er gambr tuchantik ? »

« — Pelec'h e oa ? Met petra 'vern ? Lavaret em eus em boa lazhet anezhañ. Petra hoc'h eus ezhomm gouzout muioc'h ? Kasoni am boa outañ. Kasoni. Hag e lazhet em eus. Setu. Kasit ac'hanon d' an toull-bac'h, met roit peoc'h din ! » Stardañ a reas he daouarn. « Roit peoc'h din ! »

Difrom e chomas Salaun.

« — Mar plij, respontit, itron. Pelec'h e oa ar bistolenn ? »

« — Dindan va goubenn, pa fell deoc'h gouzout. » Skuizh e oa mouezh Brenda Pesker.

« — A-se n' ho poa tra d' ober nemet silañ ho torn dindan al liñser da dapout anezhi ? »

Ne zeuas respont ebet gant ar vaouez.

« — Ma, ampart-souezhus ez oc'h... Tizhout ho kwaz e-kreiz e dal war-bouez... » Mont a reas eus ar c'horf marv d' ar gwele. « ...war-bouez daouzek kammed. » An itron a oa peget ar c'hrenerezh enni. « Ha goude e fellas deoc'h en em lazhañ ivez ? »

« — Fellout a rae din kaout an disamm eus pep tra. »

« — Ya... ya... Met perak ne felle ket deoc'h mervel en ho kwele ? »

Dispourbellañ a reas Brenda Pesker he daoulagad.

« — Pa erruas Keriveg war al lec'h, » a zisklerias Salaun,

« e kavas ac'hanoc'h en ho sav e-tal korf ho pried... C'hoant ho poa mervel en e gichen neuze ? Marteze e karec'h anezhañ c'hoazh ? »

Gloazet e voen gant kement a grizder.

« — Va lezit, » a yudas an itron, « va lezit ! Ha plijadur hoc'h eus ouzh va heskinañ ? Lazhet em eus anezhañ. E lazhet em eus, a lavaran deoc'h. Kasit ac'hanon d' an toullbac'h... d' ar groug... d' ar marv... D' ar marv ! » Spontet e oan gant he mouezh, a oa savet uhel-uhel hag a dorras en un taol. « Ma vin e peoc'h... Eveltañ !... »

Karantezus e lakaas Salaun e zorn war he skoaz : an den a galon an hini eo a gomze bremañ.

« — Nann, itron... Ne vez ket kaset d' ar groug ar re n' o deus graet netra. »

XIX

Ne oa ket unnek eur c'hoazh pa erruas Kongal ha Maodir. Dibabet en doa Salaun mont war o arbenn hag, e-ser ambroug anezho eus ar c'harr-nij d' ar sal-gaozeal, en doa roet dezho da c'hout e oa marv an Ao. Pesker. Ouzh o gwelout, avat, ne vije ket bet kredet e teue unan da glevout en doa faziet, hag egile e oa dieubet. Ken birvilhet ha bepred en em ziskoueze Maodir, met ar paotr yaouank a lugerne en e zaoulagad un anken a yeas donoc'h c'hoazh goude m' en doe taolet ur sell er penn : kompren a ris piv a c'hortoze kavout ha na oa ket eno.

« — Goude pred hepken e teuio Jirod, » a zisklerias Salaun din, daoust ma n' em boa goulennet kelou ebet eus ar barner. « Ha gwell emañ evel-se. Rak kalonoù an dud n' int ket graet da vezañ didammet gant paotred al lezenn evit plijadur ar c'hazetennoù. » Klask a reas asant Maodir. « Amzer hon eus da lakaat pep tra sklaer ha reizh amañ kenetrezomp. Goude 'vo kontet d' egile ar pezh en do ezhomm d' ober e varnedigezh. »

Treiñ a reas neuze war-du Kongal : an doare en doe da adkregiñ gant un diviz lezet e darn war dreuzoù ar saldegemer :

« — Ya, va faotr, gwall-zivalav e oa an traoù evidoc'h. Zoken hep ober meneg eus tamalloù Reun Pesker — ha ma kredan bremañ int faos n' em eus ket kredet atav — e chome sammoù a-walc'h war ho kein : gouzout a raec'h pelec'h e oa ar bistolenn, aes e oa deoc'h lakaat ho torn warni, tabutet ho poa gant ho tad en deiz a-raok — perak, sed na sell ket ouzhomp ken — ha, gwashañ-holl, e oac'h aet er-maez dre

ar prenestr e noz ar muntr. Souezh ebet neuze e vije deut Jaketa hec'h-un... »

« — Penaos ? » a c'harmas Kongal fromet-bras. « Lavaret he dije Jaketa... »

« — N' he deus lavaret tra, » a droc'has Salaun, « nemet gevier. D' ho saveteiñ, paotr yaouank, ha tost eo bet d' ho kas da goll. Met ne vern. Kement-se zo tremenet. Pezh a vern eo em befe taolet perzh ouzh an draig-mañ : e oa an alc'houezioù e chakod kleiz ho tad. » Ha, pa wele hor sebez, e tisplegas : « Dav eo deoc'h prederiañ un tammig. Daoust hag eeunoc'h jestr a zo eget sankañ an alc'houezioù en ho kodell goude m' hoc'h eus serret ho tor ? N' eus ket, anat. Bremañ, labourat a rae Erwan Dinasked gant e zorn dehou. M' en doa kemeret ar boan da gas an alc'houezioù d' e chakod kleiz, e oa peogwir e touge en hini dehou un dra bennak en doa c'hoant kaout prest, ha kuit a strob, da implijout. Lakaat a ris e oa ar bistolenn e touge evel-se ha ne gredan ket em eus faziet. »

Mousc'hoarzhin a reas un tammig outañ e-unan.

« — Se, avat, ne rae ket d' ar gudenn bezañ eeunoc'h : lazhet e oa bet an arzour gant an arm a zalc'he en e chakod ha, koulskoude, n' en doa ket en em lazhet !... Dre chañs em boe fiziañs er vaouezig kozh a ouie ken brav displantañ gevier pa gave mat, hag e kredis ar pezh a lavare Jaketa : e oa bet laosket daou denn. Peogwir ne vanke nemet unan e karger an Ao. Dinasked ha peogwir e chome an niver reizh e boestig an diretenn, e c'hellis ober ar goulakadur-mañ : an tenn all, an hini na oa ket deut eus e bistolenn, en doa lazhet an arzour. »

« — Brav, brav ! » a c'harmas Maodir. « Met n'ouzon ket da belec'h ez aimp da heul ho faltazi. Un tammig prouenn a netra a blijfe din kant gwech muioc'h eget an holl venozioù skedus a zo tarzhet en ho spered. »

« — Ma, prouennoù a roin deoc'h... Dec'h, eus Mesag, em eus pellgomzet da Roazhon : ne jaoj ket ar vilienn a zo bet tennet eus bruched Erwan Dinasked ouzh ar bistolenn a zo bet kavet el liorzh. Ha bremañ, ma asantit selaou pelloc'h va menozioù skedus, e lavarin deoc'h penaos ez eo tremenet an traoù : lazhet eo bet an arzour gant an taol kentañ ; amzer en deus bet ar muntrer, avat, da welout egile o kas e zorn d' e chakod ; kavet gantañ ar bistolenn en deus diskarget ur boled en avel ha stlapet an arm goude-se war al lec'h. E soñj a oa touellañ an enklaskerien : o heñchañ n' en deus graet ken. »

Santout a ris en doa c'hoant Salaun ober goap, ha goap a reas :

« — A-wechoù e plij din ivez kaout prouennoù, ha ret e oa din kaout a-barzh didamall an Dinasked yaouank. Dre chañs e teuas va c'heneil Maodir da reiñ sikour... Sabatuet oc'h, paotr ? Ha n' eo ket c'hwi, koulskoude, hoc'h eus diskoachet mevel Brevalen ? Ma, e desteni an hini eo a lakaas va spered e peoc'h. Rak, m' en dije Kongal lazhet e dad, pe ma vije bet war-nes lazhañ, daoust hag aet e vije da redek ar parkeier, a gav deoc'h ? 'M eus aon en dije klasket en em ziskouez an nebeutañ ar gwellañ hag e vije chomet sioul en e gambr goude ar mestaol, da c'hortoz ar mintin hag an trubuilhoù da zont. A-hend-all, n' eo ket diaes gouzout perak ez a ur paotr yaouank da gantren e-kreiz an noz. Pezh na gomprenen ket, avat, eo perak e kuzhe Kongal ar seurt tra, pa blij kement d' ar gañfarded fougeal diwar-benn o cheorenned. Hag, evel just, c'hoant ar poliser a vez atav kompren... Lakaat a ris 'tañ va spered da labourat : degouezhet e oa ar paotr er penn uhelañ eus Gwenodenn ar Baradoz pa sone daouzek taol hanternoz e kloc'hdi St Malo Fili ; peder munutenn goude e tarzhe div strakadenn dirak ar c'henkiz. Daoust ha sot e oa soñjal, neuze, en doa Kongal en em gavet gant muntrer e dad — gwelet anezhañ da nebeutañ ? »

Ar paotr yaouank a oa deut liv ar marv warnañ met ne respontas grik.

Klask a ris e skoazellañ da anzav.

« — Ur plac'h e oa ? » emeve.

Ne droas ket e benn war-du ennon zoken. Peget e chome e sell war Salaun.

« — Kongal, Kongal, » eme ar Bargil, kalz teneroc'h, « perak n' hoc'h eus ket lavaret ar wirionez diouzhtu ? »

Spes ur mousc'hoarzh a baras war muzell ar paotr yaouank.

« — Daoust ha gwerzhañ a c'hellen tad va muiañ-karet ? »

XX

« — N' em boe dellid ebet, » a zisplegas Salaun, « o kavout e oa Reun Pesker ar muntrer ; a-walc'h e voe din selaou ar C'heriveg ha mont goude-se da gaout paotred an ti-hent-houarn e Mesag : gwelet o doa mestr ar c'hastell o tiskenn eus an tren-noz. Ar chañs am boe bet da vezañ kaset gant Maodir da gousket er Botgarzh, setu holl. Met daoust hag anavezet e vez un dra pa ne anavezer ket ar rak hag ar perak ?... Aes e oa lakaat diouzhtu un nebeut darvoudoù da geitañ : abaoe miz e veve an Ao. Pesker en e vaner hag abaoe

miz ez en em rene Erwan Dinasked en un doare iskis ; pevar devezh 'zo e kuitae Reun Pesker ar Botgarzh hag en hevelep mintin e tistroe an arzour fromet-holl d' ar gêr, evel pa vefe bet tost da gaout an eurvad, al levenez... Daoust ha krediñ a c'hellen diwar se... ? Un traped a antellis d' an itron Pesker. Ne oan ket bet faziet : gouzout a rae pe vare e oa deiz-ha-bloaz an arzour, un dra n' eus nemet karantez ur vaouez a c'hell kemer preder gantañ. »

Soñj a zeuas din penaos e oa tec'het Brenda Pesker eus ar sal-gaozeal, hag e berr gomzoù e kontis an darvoud d' ar c'homiser.

« — Ha ne ouien ket hepken, » a gendalc'has Salaun, « perak en doa Reun Pesker graet an torfed, hogen ivez perak en doa kaset ar C'heriveg gantañ da Roazhon. Ne oa ket evit kaout un test a-du ; anaout a rae sotoni ar mevel bras : sur e oa d' ober muioc'h a zroug eget a vad. Hogen ur benveg en doa ezhomm. » Treiñ a reas ar Bargil war va zu. « Ho tigarez a c'houlennan, Jos, m' am eus graet deoc'h redek betek Plegastell ha distreiñ war ho troad alese. Da gentañ ne felle ket din ho lezel er maner : ur galon re dener hoc'h eus ! Hag ivez em boa c'hoant ober un taol-arnod : daoust ma 'z oc'h kalz skañvoc'h eget ar C'heriveg, ez on erru koulskoude ur c'hardeur en ho raok. Da lavarout en em bije bet amzer da vont da skoachañ e liorzh Kiligonan, m' am bije karet — evel ma reas ar muntrer an noz all. Gouzout a ouie Reun Pesker piv a vefe d' an eur-se er Botgarzh, ha gouzout a ouie ivez e tec'hfe an den-se pa glevfe unan bennak o tont dic'hortoz. A-walc'h e oa dezhañ 'tañ en em gavout e koulz mat e-kichen ar c'henkiz. Hag e koulz mat ez en em gavas eno : rak ma ne oa ket diskennet e Plegastell, da virout na ve gwelet gant ar C'heriveg pe gant un implijad re-anavezet, en doa kavet e Mesag ur marc'h-houarn lakaet eno war ar pare. Ne oa ket diaes, ur wech echu pep tra, teurel ar marc'h er stêr ha chom kuzhet un tu bennak da c'hortoz, gant ar mintin, ar mare mat da erruout er Botgarzh. Miz en doa lakaet Reun Pesker da brientañ an taol ha, bezit sur, ne grenas ket e zorn p' en em ziskouezas karedig e wreg, du war skramm teñval an oabl, en alez Kiligonan, ouzh beg e bistolenn. »

XXI

« — Keuz am eus bremañ, » a gendalc'has Salaun gant ur mousc'hoarzhig trist, « da vezañ kaset Jos Tarideg da dremen an noz en ostaleri. Ma vije bet er maner ne vije marteze c'hoarvezet tra. Pe e vije c'hoarvezet an dra en un doare all,

ha n'eo ket ur goulakadur hepken a ginnigfen deoc'h hiziv. Rak ne fell ket din kaout testeni ebet digant Brenda Pesker... »

« — Kompren a ran, » a skrignas Kongal. « N' oufed goul gant ur vamm komz a-enep d' he merc'h. Met perak touellañ ac'hanon pelloc'h ? Ma n' he dije ket Daïg graet an dra-se, me am bije graet. Reun Pesker en doa lazhet va zad, merzheriet e wreg, distrujet hor buhez. Reizh e oa dezhañ mervel. »

« — Ma, reizh pe get, » eme ar Bargil, « Reun Pesker a ouie e oa poent dezhañ mervel. Nann, na spontit ket, n' on ket e darempred gant ar bed all ha n' am eus ket bet keloù alese. Nemet en e gambr en deus degemeret e vevel er mintinmañ, a ouzomp. Neuze en doa c'hoant kuzhat na oa ket muï ar bistolenn en he flas er burev, kia ? Rak ma vije bet merzet kement-se, e oa dao ober klask, kavout an arm ha setu rediet an Ao. Pesker paour da chom bev. »

Grozmolat a reas Maodir un dra bennak etre e zent : den ne gomprenas ar c'homzoù, met sklaer a-walc'h e oa an ton.

« — Nann, komiser, nann, n' emaon ket o farsal : tostoc'h un tammig omp deut ouzh ar wirionez. Ma fell deoc'h, avat, kemeromp ar gudenn dre ar penn all, ha lakaomp e oa ar bistolenn war an daol-skrivañ, evel kustum. Mennad an Ao. Pesker a seblant iskis-meurbet c'hoazh : lezel an dud da grediñ e oa marteze e lec'h all. A-du emaoc'h ? E lec'h all. Etre daouarn e wreg da skouer ! »

Derc'hel a raemp war hon anal.

« — Gallet en defe Reun Pesker lazhañ anezhi, » a gendalc'has Salaun. « Se ne vije ket bet kastiz eviti, avat ; dieubidigezh, ne lavaran ket. Ijin e gasoni a gavas un hent all, kalz suroc'h : en em lazhañ dirak e wreg, o reiñ da grediñ e oa bet lazhet ganti. Sammañ warni, ha war he merc'h da heul, mezh un torfed hag an toull-bac'h. Ha bravoc'h eget na soñje dezhañ e troas an traoù zoken, peogwir e voen tost touellet gant tro-gamm ar c'holoenn hep lizher, ha peogwir ez erruas ar C'heriveg war al lec'h dres p'edo an itron Pesker o paouez dastum an arm... » — ur sell-tro a reas ar Bargil ouzhomp-holl a-raok echuiñ, meurdezus — « an arm en doa lazhet e liorzh Kiligonan an hini a gare Brenda Pesker. »

Sevel a reas Salaun diwar e gador. Bez' e oa dirazomp evel un torfedour dirak e varnerien.

« — Bremañ, » emezañ, « eo ret din anzav : teñset em boa d' an Ao. Pesker e oa kollet. Hag eñ, aotrou bras, en deus klasket echuiñ brav. Teurel en ur vervel e gastiz war ar re all. C'hwitet en deus. Evit pezh a sell ouzh ar re all, evel just. Rak evit pezh a sell outañ n' en deus ket c'hwitet : marv eo.

Ma rank unan bennak, avat, bezañ kaset d' an toull-bac'h evit se, me an hini eo : rak en abeg din ha d' am fentigell diwar-benn trenioù Mesag ha Plegastell en deus Reun Pesker en em lazhet. »

XXII

Klouar-souezhus e oa ar peuznoz pa gemerjomp ar c'harr da zistreiñ da Roazhon. Evel p' en dije ar bed taolet kuit evit mat mantell ar goañv d' en em wiskañ gant frondoù tomm an hañv. Dilavar e oamp, Salaun ha me. Marteze e soñje ar Bargil er gevier en doa kontet da Jirod hag a oa bet lonket ken brav gant egile. Marteze e soñje e traoù all. Ne verne din. Kounnaret e oan war e lerc'h p' en doa difennet ouzhin mont d' ober ur weladenn diwezhañ d' ar c'henkiz. Hag, a-greiz-holl, e komprenis e vadelezh : ar vaouez kaer a oa duhont o pediñ n' he doa ezhomm tra nemet frealz ar gwez e bleuñv. Keuz am boe da vezañ drouksoñjet eus va c'heneil ha va brec'h a lakais war e skoaz e testeni a vignoniezh. Treiñ a reas davedon hag ur mousc'hoarzh damc'hoapaus, damdeneraet, a baras neuze war e vuzell.

« — Arsa, Jos, petra eo ar rozenn-gamelia-se ez torn ? »

Kemer a reas ar vleunienn diganin : yen-sklas he sked, evel sked ar steredenn digenvez a oa o paouez en em ziskouez en oabl.

« — Pegen bresk ! » emezañ, o stlepel anezhi dreist bevenn ar c'harr. Luget e chomas an draig er c'harzh, hanterhent etre douar ha neñv, a vije bet lavaret.

« — Ale, paotr, na soñj ket enni pelloc'h. N' eo ket evidout. »

Ur sell a vennis teurel en a-dreñv, met ne lezas ket ac'hanon d' ober. Kregiñ a reas da ganañ :

Pa 'z omp deut en-dro e oa yen an noz
Hag ar bed e kañv 'dan ar stered kozh
Hag e kanemp c'hoazh...

Ar peoc'h a ziskennas ennon gant lusk ar c'han ha barzhoniezh ar maezioù en o yaouankiz.

Ar brezhoneg o vont da goll gant ar werin. Perak ?

Prederiadennoù hag evezhiadennoù

gant *ALDRIG A NAONED*

Ar pezh a zo skrivet da heul ne sell nemet ouzh parrezioù Skaer Gwiskriv ha tro-war-dro. Hogen lakaat a c'heller e talvez ivez evit Kernev-Izel a-bezh, rak heñvel e chom spered ar Vretoned e pep lec'h, moarvat. Treuzmenozioù a ya hag a zeu dre ar vro, o kemmañ stumm un tammig bihan marteze. Ma kaver em eus faziet, em bo aze un digarez.

Anavezet mat eo ar menozioù-se, dre vras. Re vat, zoken, peogwir n' int ket displeget resis ha klok e nep lec'h. Ha koulskoude e vo tennet ur gentel vras eus kredennoù brezhonegerien ar bobl. 1° Breizhuheliz n' o devo ket menozioù re vrav diwar-benn o breudeur a zo o chom er penn pellañ eus o bro ; 2° Renerien an Emsav (an hini sevenadurel pe egile) a gompreno n' eus ket bet graet kalz tra evit anaout temz-spered ar bobl ha derc'hel kont dioutañ evit strewiñ ar wirionez en he zouez.

Klasket am eus rannañ pizh va notennoù, hogen sklaer a-walc'h e vint, zoken m' o lakaan evel m' int bet dastumet a-hed an deizioù gant ur paotr n' anaveze netra, pemp bloaz 'zo, eus ar maezioù nag eus ar « vrezhonegelezh ».

*
**

— Bezañ Breizhad ? An dra-se a zo bezañ serret e-barzh ur c'helc'h strizh. Bezañ gall ? An dra-se a zigor ur bed n'hell ket an harzoù anezhañ bezañ gwelet gant spered mab-den. Ar galleg eo e alc'houez.

— Petra eo ar bed ? Ar bed a zo an ec'honder bras-divent, gall ha gallek en tu-hont da vevennoù Breizh.

— Ar brezhoneg hag ar « mekanikou » modern. Daou vignon, na vez nemet yezh ar vro ganto, a ziviz e yezh an aotrounez dre ar pellgomz. Biskoazh n' am eus klevet den oc'h ober gant ar brezhoneg. Dav eo krediñ na da ket ar brezhoneg dre ar seurt binvioù. Unan n' hall ket lakaat daou c'her lerc'h-ouzh-lerc'h e galleg a c'houlenn ur c'hamarad da gomz en e blas.

— Digeriñ a ra ar galleg dor ar « bevañ-mat », ar plijadurezhioù bras.

— An natur a laka an den da heuliañ an engroez, ar galleg.

— Ar c'houer a fell dezhañ, kousto pe gousto, bezañ digabestret dre ar galleg, abalamour m' en em sant izeloc'h e-tal tud dizonest ha diabaf, a gomz galleg.

— Pariz hag ar c'hêrioù bras. Eno emañ Baradoz an douar, ar Sklaerijenn hag ar Frankiz. Ar pezh a zo d' ober da gentañ evit tizhout anezho eo komz galleg.

— Ar bourc'hioù a vez graet « ville » anezho er c'helaouennoù, war ar skritelloù. Dleout a ra ar « c'heriou » -se n' em ziskouez evel lec'hioù a sevenadurezh evit an dud diwar ar maez. An hini a chom er vourc'h a gomzo galleg eta, brizhc'halleg marteze, met galleg atav.

— Ar merc'hed hag ar c'hiz. Amañ emañ unan eus gwriziennoù brasañ an droug. Pebezh galleg gweet, dinatur, divuhez, em eus klevet gant merc'hed a glask e gomz a-hed an deiz.

— Seul gwech ma vez bet ur plac'h pell a-walc'h diouzh he zud, diouzh ar re gozh ne gomz nemet galleg ken, zoken gant he... saout.

— Ur paour kaezh kozh e-touez merc'hed ha gwragez yaouank e-pad ur fest ouzh taol. Chom a raio e unan-penn e-pad ar pred. Ma teu a-benn da lavarout un dra bennak e vo roet ur respont prim dezhañ pe respont ebet. An dispriz evit ar yezh o laka da vezañ diseven.

— Ne dalv ket ar boan d' un diaveziad komz brezhoneg ma n' eo ket evit distagañ e-giz ar c'horn-bro. Diouzhtu e vo komzet galleg ha lakaet e vo da gompren en deus kollet e amzer.

— Dudi ar galleg, eus petra e teu ? Eus an dianav, ar blijadur a gaver en traoù estren, ha kevrinus.

— Pegen pouezus eo ar ger « illettré », daoust ma ne dalv nemet evit ar galleg ?

— Diouzh ar spered mod-kozh e teu an traoù mod-kozh. Ar brezhoneg a dle bezañ lakaet a-gevret gant ar chupenn voulouz, ar yod kerc'h, ar mekanik-gloan hag ar mekanik-lann en hevelep sac'h ha douaret asamblez da virviken.

— « Ne oar ket brezhoneg » a vez lavaret gant doujañs diwar-benn un apotiker, ur skolaer. Un enor eo, merk an den desket. Dav eo lavarout aotrou dezho pe pa gomzer diwar o fenn.

— Kavet hoc'h eus ur brezhoneger eveldoc'h en ul lec'h bennak pell eus ar Vro. Met n' oc'h ket eus an hevelep kornad. Goude ar gerioù kentañ, ne glasko ket ho kamalad

kenderc'hel e brezhoneg. « Ne dalv ket ar boan, emezañ, ne gomzit an hevelep hini... »

— Ar fouge pe al lorc'h eo a gas ar brezhoneg da get. Setu un nebeut abegoù evit chom hep komz ar yezh :

1°) dont eus ur barrez all ; 2°) Chom er bourc'hioù ; 3°) Kaout galoñsoù ha medalennoù eus ar brezel diwezhañ 4°) Piaouañ pe bleniañ ur c'harr dre dan, ur marc'h dre dan ; 5°) Lakaat sevel un ti nevez ; 6°) Ober ur vicher n' eo ket hini al labourer douar ; 7°) Chom tost ouzh un hent bras ; 8°) Kas e baotr d' ur skolaj pell ; 9°) Bezañ kar d' un den « bras » bennak.

N' o devo ehan ebet da c'hallegiñ. Banniel an den dreist eo.

— Evit mont d' ur « bal » e vez lakaet dilhad brav ha komzet galleg.

— Ar boaz eo da gomz brezhoneg ouzh ar vevelien. Un abeg ouzhpenn evit e gas kuit.

— Gwaskañ o c'harantez a ra ar gerent evit komz galleg dister d' o bugale. Diaes eo an darempredoù etrezo ha berr e chomont alies en o divizoù.

— An aon rak ar barnedigezhioù roet da re an emzav, aon rak teodoù-fall an nesañ a laka an den d' ober gant ar galleg evit diskouez ez eo feal.

— An hini en deus gallet kemer an dro-spered gallek en em sant un den disheñvel diouzh re ar barrez, ha diouzhtu un den dreist. Klask a ra an tu d'hen diskouez en un doare feukus.

— N' hall ur plac'h yaouank, pe ur vaouez yaouank bezañ nemet gallegerez. An hini gentañ a c'hortoz an « Don Juan » a zle bezañ un aotrou a zeuio eus ar c'hêrioù bras ha leun a gevrin hag a gomzo galleg flour. Emañ an eil o kas ober un aotrou eus he bugel. Ne dalvezfe ket ar boan heuliañ giz Pariz evit an dilhad hep kemer ivez an doare komz.

— Abaoe m' am eus lavaret d' ul labourer douar em eus desket brezhoneg va unan penn, ne gomz nemet galleg ganin pe dirazon.

— Kounnar paotr an Oriant kollet e-touez ar maezioù « J'en ai plein le dos du breton ». Gwelout repuidi dichek a zo bet kaoz d' ar c'hemmoù.

— Stag eo ar brezhoneg ouzh ar gouerien ha dreist-holl ouzh o foanioù.

— Graet e vez al lidou « patriotiques » e yezh ar stad. Dibaot eo klevout brezhoneg e-pad an devezhioù-se, n' eo ket hepken gant an dud e karg, met ivez gant lod eus an arvesterien.

— Peseurt poez-mouezh, peseurt ton reut, peseurt frazen-

noù brizh-vrezhoneg a implij an Ao. Person en e brezegennoù Sklaer eo ne ra gant ar brezhoneg nemet en iliz : kunujenn vras a ra poan d' ar Vretoned a n' em gred Gallaoued penn-kil-ha-troad.

— Dalc'het e vez d' ar pedennoù ha d' ar c'hantikoù brezhonek en Iliz dre urzh an Aotrou'n Eskob (!), hogen ar vugale ne zeskont anezho nemet en ur selaou ar re goshañ. Ar veleien hag al leanezed o deus kaset tamm-ha-tamm, o zaol fall da vat.

— An aon da vezañ touellet gant ar varc'hadourien, an dud a garg, ar re zrouk a vount ar Breizhad d' ar galleg.

— Ne servij ket d' un den en deus ur plas uhel klask bezañ seven dre gomz brezhoneg, ma ouzer e komz galleg en e di. Un dismegañs eo.

— Ne servij da netra difenn ar brezhoneg ma n' e implijit ket a-hed an deiz. Un abeg muioc'h da vezañ a-enep.

— Evezhiadenn ur vamm : « Va merc'h (he deus bet he « bachot ») he deus klasket deskiñ brezhoneg. Chomet eo berr. N' he deus ket gallet dont a-benn d' e gompren ». Pebezh enor evit ur plac'h ne glev nemetañ en-dro dezhi, ha dreist-holl gant he zud. Ar brezhoneg hag an deskadurezh a zo enebourien.

— Karantez evit ar galleg en deus ar brezhoneger yaouank a gar studiañ. Ur benveg dedennus eo evit ar paotr ugent vloaz a zizolo ar bed gant daoulagad nevez-flamm.

Erru eo ar bloaz nevez

PRENIT DEIZIADUR 1952

ar skouerenn : 20 lur

an dek : 150 lur

R. HUON, 23, Rue de la République, BREST

C. C. P. 684-08 Rennes

AL LEVRIOU

1. **TOPONYMIE DE L'ARCHIPEL OUESSANT-MOLENE,** Extrait des **Annales Hydrographiques,** 150 m/m × 230 m/m, 116 p., n° 1359, Imprimerie Nationale, Paris, 1949.

2. **TOPONYMIE DE LA COTE BRETONNE ENTRE AUDIERNE ET CAMARET,** Extrait des **Annales Hydrographiques,** 150 m/m × 230 m/m, 88 p., n° 1372, Imprimerie Nationale, Paris, 1950.

3. **TOPONYMIE DES ABORDS DE TREBEURDEN,** 210 m/m × 270 m/m, 18 p. liesskrivet, n° 460(d), Section « Etudes et Documentation », Service Central Hydrographique de la Marine, 13, rue de l'Université, Paris, 1951.

E kentskrid al levr kentañ e tispleger sklaer-tre ar pezh a zo bet klasket ober :

« Aodoù Breizh-Izel, eus bae Sant-Brieg betek genou ar Wilen, a zo skeudennet war un 60 bennak a gartennoù-mor. Ar re goshañ, e-mesk ar re a vez implijet c'hoazh, a voe savet ken abred ha 1827. Ar c'hartennoù-se a zo bet alies reizhet, embannet hag adstummet, ha dalc'het aketus a zeiz da zeiz dre labour ar misionoù hidrografiel. Diglok int, siwazh, e-keñver an anvadurezh-lec'hioù.

« Ur c'hantved 'zo, pa 'z eas Beautemps-Beaupré da zizoleiñ hon aodoù, ne vezed ket chalet gant kudennoù an anvadurezh-lec'hioù. An hidrografourien a oa o freder gant talvoudegezh hidrografiel ha topografiel ar c'hartennoù nevez, ha netra ken. An anvioù lakaet ganto war ar c'hartennoù-se a veze dastumet hep urzh ebet, ha treuzskrivet hep damant ouzh ar reizhskrivadur... An anvioù brezhonek, komprenet fall gant an hidrografourien, ha skrivet fonetikel gant bommoù-faltazi a-boan da vezañ empentet, a zo bet lazhadeget e gwirionez, ha diaes int da anavezout peurliesañ.

« ...Servij hidrografiel ar Verdeadurezh en deus soñjet e talveze ar boan diluzañ kudenn anvadurezh-lec'hioù aodoù Breizh-Izel hep dale. A bouez e oa, avat, kregiñ gant al labour-reizhañ-se gant urzh, ha dreist-holl hep mont a-dreuz nag hep mont re bell, pezh a vije bet ken gwazh hag an nammoù a venned lemel. »

Al labour graet betek-hen a zo dastumet en tri levr-mañ. An hini kentañ a zo bet graet gant J. Cuillandre, an eil gant A. Guilcher, an trede gant J. Conan.

Dibab an tri den-se a oa fur : J. Cuillandre, un den eus Molenez, aozer studiadennoù talvoudus a yezhoniezh, — A. Guilcher ,un den eus Enez-Sun, douaroniour anavezet, bet desket gantañ ar brezhoneg, — J. Conan, un den eus Perroz, brezhonegour mat.

Pezh a oa goulennet (levr 1, p. 114) a oa :

a) Anavezadur an elfenn douaroniezhel studiet (dre un niverenn 4 sifr.).

b) Anv merket war ar gartenn.

c) Anv hervez an hengoun lec'hel : — « Anv an elfenn douaroniezhel evel ma vez e gwir roet dre hengoun, ken tost ha ma c'heller ouzh an distagadur lec'hel. »

d) Anv da zibab hervez ali an enklasker : — « Furm a seblant

a dleed dibab, o terc'hel kont eus an doare-skrivañ brezhonek implijet peurvuiañ, ha diouzh ret eus stummoù a-ziforc'h rannyezh ar c'horn-bro. »

c) Ster an anv e galleg.

An enklask a voe graet gant harp tud eus pep kornig-bro, pesketaerien ha martoloded, ha graet peurliesañ war al lec'h.

Goulennet e oa eta ober ul labour a yezhoniezh, ha lakaat al labour-se da dalvezout evit diluziañ ur gudenn a vererezh-bro.

Pezh a fell din burutellañ eo :

1) **E-keñver ar yezhoniezh,** ha graet mat e oa ar goulennoù ?

2) Atav **e-keñver ar yezhoniezh,** ha respontet mat o deus an enklaskerien ?

Goulennoù A ha B

Ar goulennoù **a** ha **b,** anat eo, a ranke bezañ graet ; hag ar respontoù, keit ha ma c'hellan barn, a zo reizh. A. Guilcher en deus roet ouzhpenn, a-wechoù, anvioù kavet e dielloù all, « Neptune François » 1693, kartenn Cassini, ha kartenn 1/80.000 Bro-Frañs an Ensavadur- Douaroniezh Broadel.

Goulenn C

Ar goulenn-se a oa mat. Ar respontoù, avat, n' int ket.

E labour J. Cuillandre, ez eus ur bann en tu dehou d' an taolennoù, dindan an talbenn « Distagadur lec'hel. Evezhiadennoù ». Ar bann-se, avat, a zo goullo pe dost. E labour A. Guilcher, ez eus ur bann e pep taolenn, dindan an talbenn « Anvadur lec'hel ». Ne gaver eno nemet ar pezh a seblant bezañ ar respont d' ar goulenn **d.** E labour J. Conan, en daolenn gentañ, ez eus ur bann dindan an talbenn « Distagadur lec'hel hag evezhiadennoù liesseurt », ennañ un nebeudig furmoù, o teurel nebeut a sklerijenn war doare-distagañ ar c'hornad.

Ret e vije bet, — ur wech c'hoazh e komzan amañ evel yezhoniour, — kaout en tri levr ur bann dindan an talbenn « Distagadur lec'hel », hag an holl anvioù gwitibunan e skrivadur fonetikel, gant al lizherennoù hag an arouezioù fonetikel etrevroadel. Da lavarout eo, an enklaskerien a vije bet ret dezho bezañ fonetikourien.

Un evezhiadenn all, graet, n' eo ket ganin, nemet gant tud barrek war studi an anvadurezh-lec'hioù am eus kejet ganto en Iwerzhon : ar vartoloded hag ar besketaerien bet goulennataet ne oant ket niverus a-walc'h. Pa 'm eus diskouezet roll an dud goulennataet gant A. Guilcher (p. 4 eus e levr : etre unan ha tri hepken evit pep kornig-aod) ez eus bet lavaret din e vije bet ret goulennata dek pe daouzek da vihanañ.

Goulenn D

Ar goulenn **d,** hag a ranke bezañ graet gant ar Servij Hidrografiel, n' eo ket tre ur goulenn a yezhoniezh. Bez' ez eo ur goulenn a vererezh-bro. Pe, mar karer, ur goulenn a yezhoniezh implijet er mererezh-bro.

Taolomp evezh ez eo lakaet ar goulenn un tammig e doare un urzh. An hidrografour, a zo e gwirionez amañ ar merour-bro, a fell dezhañ ma vo dalc'het « kont eus an doare-skrivañ brezhonek implijet peurvuiañ, ha diouzh ret eus stummoù a-ziforc'h rannyezh ar c'horn-bro ». Un enklasker a c'hellfe krediñ ez eo gwell degemer penn-da-benn ar stummoù rannyezhel pe israннyezhel zoken, — skrivañ da skouer, **uel, uc'hel, iuel,** h.a., hervez al lec'hioù. Un enklasker all a c'hellfe krediñ, er c'hontrol, ez eo gwell degemer ur furm hepken, — **uhel,** da skouer. Nag an eil nag egile ne vez

lezet d' ober evel ma kar. Ar merour-bro a verk ouzhpenn peseurt doare-skrivañ a dleer implij.

Ar wech kentañ eo marteze, en istor ar brezhoneg, ma rank ar merour-bro, pe « den ar burevioù », lezenniñ evel-se. Ober a ra eus e wellañ, hag evitañ da vezañ faziet e-keñver an doare-skrivañ, e urzh, dre vras, a seblant bezañ poellek.

An tri enklasker o deus sentet. Siwazh, an diazez yezhoniel ne oa ket start :

1) Ret e oa sevel roll an anvioù hervez reolennoù ar fonetik, ha gant harp un niver bras a dud eus pep kornig-bro, — pezh n' o deus ket graet.

2) Ret e oa keñveriañ pizh an anvioù dastumet gant an anvioù kozh merket war ar c'hartennoù ha dielloù istorel all, — pezh o deus klasket ober, hep ober klok a-walc'h.

3) Ret e oa keñveriañ an anvioù dastumet gant anvioù-lec'hioù all eus Breizh-Izel, ar broioù keltiek, Breizh-Uhel, kornog Bro-C'hall, marteze kornog Europa a-bezh, — pezh n' o deus ket graet.

4) Ur wech savet an diazez yezhoniel, e oa ret en em guzuliañ da sevel reolennoù-skrivadur kalz resisoc'h eget ar reolenn ledan merket gant burev ar Verdeadurezh.

Lavaret e vo diouzhtu : ne c'hellent ket dont a-benn eus seurt kefridi. Gouzout a ouzon ervat ne c'hellent ket. Setu perak n' eus netra da damall dezho, na d' ar Verdeadurezh kennebeut. Er c'hontrol, n' eus nemet gourc'hemennoù da ober. Ne gredan ket e c'hellent, e berr amzer hag hep kalz arc'hant, labourat gwelloc'h. O labour a zo e-touez al labourioù aketusañ biskoazh savet diwarbenn hon anvioù-lec'hioù.

Se n' eo ket kement ha lavarout ez int chomet « hep mont a-dreuz nag hep mont re bell » ; anat eo o deus reizhet kalz eus ar fazioù a oa war ar c'hartennoù kozh, — ha graet, marteze, un nebeut fazioù nevez.

Goulenn E

Ar Servij Hidrografiel a c'houlenne, evit echuiñ, « ster an anv e galleg ». Zoken o lakaat e vije bet graet al labour evel ma tleje bezañ graet e-keñver ar yezhoniezh, kalz eus an anvioù ne c'hellont ket bezañ troet, rak ne c'heller ket o c'hompren. J. Cuillandre a oar hep mar an dra-se, ha bez' ez eus kalzik anvioù ha n' en deus ket klasket treiñ. J. Conan a zo bet fur ivez. A. Guilcher, avat, en deus klasket treiñ hogozik pep anv : hag an darn-se eus e levr a zo fall-du.

A bep amzer ez eus bet klasket gouzout petra a dalveze an anvioù-lec'hioù. Diskleriadur an anvioù-lec'hioù gant ar bobl a zo dudius e-keñver ar werinoniezh. Diskleriadur an anvioù-lec'hioù gant al lenneien a zo dudius e-keñver istor ar menozioù hag al lennegezh. Hogen, pa deuer, e-kreiz an 20-vet kantved, da embann en ul labour gouiziek traoù evel a gaver e levr A. Guilcher, ez eo mantrus, ha netra ken :

1064. **Masklou Greiz,** Les Masques du Centre ; 1084. **Ar Gouelvan,** Le (rocher) qui a l'Air d'une Voile ; 1197. **Ar Boufe,** Le Bouffi, h.a., h.a.

A. Guilcher en deus goulennet kuzul digant tud 'zo, ha moulet evezhiadennoù an dud-se. Ha setu amañ un tañva eus an « evezhiadennoù » : 1107. **An Ifluskou,** Les Lames-de-fond, pour **Is-Luskou** (L.) — Il y a de grosses vagues soudaines à cet endroit. 1334. **Ar Vas Yen,** La Basse Froide, **Yen** pourrait peut-être venir de **Sena,**

Ile de Sein (L.) ? 1143. **Lavander...** peut-être : Lavandière (F.) ; ou **Lau** (pour **Laou**) **Ander,** Piètre Génisse (L.).

Mont a reer betek keñveriañ gant ar yezhoù keltiek all : 1146. **Ar C'houañnog...** peut-être : Le Vorace (F.) ? A rapprocher du gallois **Chwannog.** 1487. **Kulanou...** peut-être à rapprocher du gallois **Celain,** Cadavre (F.) ? 1308. **An Amouig...** peut-être : Le Petit-Ressac (L.) ? — Comparer le gallois **Ymwth,** Poussée mutuelle ; h.a.

An dud-se, — n' eus nemet ar re merket F. ha L. a zistag seurt « bommoù-faltazi », — a c'hell bezañ digarezet marteze. Ne gavont e Breizh skol ebet, ma c'hellfent enni, dindan gelennerien ampart, deskiñ petra eo ar yezhoniezh ha perak ne dleer ket tostaat **Ar C'houañnog** ouzh ar c'hembraeg **chwannog** « c'hoantek », na **Kulanou** ouzh ar c'hembraeg **celain** « korf marv », h.a.

Sebezus eo, avat, a-berzh A. Guilcher, bezañ goulennet kuzul digant seurt tud, ha sebezusoc'h c'hoazh, bezañ moulet o sorc'hennoù. Seul sebezusoc'h ma 'z eus en e levr (p. 10-17) ur roll-gerioù gant notennoù talvoudus e-keñver ar yezhoniezh.

Evit dont en-dro d' ar goulenn : klask divinout ster un anv n' eo ket ober ul labour a ouiziegezh. Kemeromp ur skouer. E levr J. Cuillandre, e kavomp, 688. **Beg ar Vir,** troet « Pointe de la Flèche ». E levr A. Guilcher, e kavomp, 1397, 1552, 1615, 1733. **Beg ar Vir,** pe « Pointe de la Tête où l'on Vire ». E levr J. Conan, e kavomp 1925, **Beg ar Vir,** troet « Pointe de la Flèche » pe « Pointe où l'on vire (?) ».

Bez' e c'hellfed **ijinañ** troidigezhioù all c'hoazh, hep an disterañ splet evit ar yezhoniezh. Pezh a dle tennañ evezh ar yezhoniour eo da gentañ an anvioù merket war ar c'hartennoù kozh : **Arvis, Vinotière, Beg ar Vir, Pen ar Vir, Pointe de la Tavelle** ; neuze, ret e vefe merkañ kement **Beg ar Vir** a gaver a-hed aodoù Breizh-Izel ; klask gouzout ha n' eus ket, e-keñver al lec'h, pe ar stumm, un heñvelder bennak etre an holl **Begoù ar Vir**-se. Keit ha na c'heller prouiñ netra, avat, ez eo kalz gwelloc'h gortoz.

Berr-ha-berr : nag ar Verdeadurezh nag an enklaskerien n' o deus kollet o foan penn-da-benn. Al labour, evel labour mererezh-bro, a dle bezañ meulet. Ret eo anzav ez eo dister evel labour-yezhoniezh. Marteze, sur a-walc'h zoken, o deus an enklaskerien dastumet notennoù ha n' o deus ket gallet moulañ. An notennoù-se eo a vefe prizius d' ar yezhoniour a glasko un deiz mont war studi anvadurezh-lec'hioù hor bro.

ROPARZ HEMON.

NOTENNOU

HOR C'HENEILED. — Andrev ha Suzanna Latimier o deus bet ur paotrig, Padrig Yann Vari, e Sant-Maurice, d'an 9 a viz Gouhere. Tangi, Malo ha Lena al Louarn o deus bet ur c'hoar vihan Nolwenn d' an 28 a viz Eost.

Gant plijadur hon eus klevet e oa bet dimezet Yann Ezel ha Mariannig Gag e chapel Santez Anna ar Palud, d' ar 7 a viz Du.

Arzel Even ha Mair Phillips a zo laouen o kemenn deoc'h o deus bet ur verc'h Anna-Brec'hed e Lanuon, d' an 19 a viz Du.

Hor gourc'hemennoù hag hor hetoù gwellañ d' an holl.

PROFOU. — Sed roll ar profoù degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :

HERE. — Arzel Even, 400 lur ; Kabiten Y. Souffes, 1.000 ; Loeiz Bihannic, 700 ; Marsel Kolin, 50 ; It. V. de Bellaing, 1.000 ; P. D., diner ar yezh, 300 ; Anna Griffon, 2.000. — **War un dro,** 5.450 lur.

DU. — Kadoudal, 3.000 lur ; M. Loiselle, 700 ; Francis Even, 1.000 ; It. V. de Saint-Pierre, 5.000 ; It. Kemere, 1.000 ; It. Galbrun, 150 ; F. ar Bleiz, 100 ; Herri ar Floc'h, 200 ; Dim. Chevillotte, 500. — **War un dro,** 11.650 lur.

Ar profoù e-doug ar bloaz a zo bet :

Genver, 10.000 lur ; C'hwevrer, 1.620 ; Meurzh, 10.700 ; Ebrel, 12.900 ; Mae, 8.100 ; Mezheven, 7.420 ; Gouhere, 1.840 ; Eost, 9.650 ; Gwengolo, 27.200 ; Here, 5.450 ; Du, 11.650, ar pezh a ra **en holl,** 106.530 lur.

HOR C'HOUMANANTERIEN. — E dibenn miz Du, hor boa 358 koumananter : Aodoù an Hanternoz, 45 ; Penn ar Bed, 85 ; Il ha Gwinum, 24 ; Loer Izelañ, 23 ; Mor Bihan, 27 ; Paris ha tro-wardroioù, 71 ; Departamantoù all, 52 ; Trevadennoù Bro-C'hall, 6 ; Iwerzhon, 7 ; Skos, 2 ; Kembre, 6 ; Bro-Saoz, 3 ; Stadoù-Unanet, 4 ; Kanada, 1 ; Arc'hentina, 1 ; Helvetia, 1.

Un druez eo gwelout penaos e kresk (!) niver ar goumananterien. Warlene d' ar mare-mañ hor boa 349, ha bremañ 358 n' eus ket bet gounezet zoken 10 koumananter. Peadra d' en em c'houlenn hag-eñ e talv ar boan kenderc'hel da labourat pa ne ra ar re all netra.

AR GELAOUENN. — Setu amañ prizioù niverennoù « Al Liamm » er bloaz-mañ :

Nnn 24 : 52.194 lur
25 : 58.955 lur
26 : 61.754 lur
27 : 77.588 lur
28 : 68.157 lur.

Evel ma weler e kresk ar prizioù bep miz en un doare ingal, ar pezh ne ra ket ho koumanant a chom 800 lur a-hed ar bloaz.

An niverenn 27 a zo keroc'h abalamour d' ar paper skornet implijet evit ar skeudennoù.

Adalek miz Genver e vo 1.000 lur ar c'houmanant.

MARV RENEREZ AR C'HENDALC'H KELTIEK, UNA NI FHAIRCHEALLAIGH. — Una Ni Fhaircheallaigh a zo marvet e Dulenn d' ar 5 a viz Du 1951, en oad a 76 vloaz.

Yaouank e oa c'hoazh pa voe savet **Connradh na Gaedhilge,** — Kevredad ar Gouezeleg. Mont a reas d' an inizi Arann da zeskiñ ar yezh, ha diwar neuze, ne baouezas ket da labourat eviti. Pa voe savet Skol-Veur Dulenn, e 1909, e voe anvet da lennerez war an iwerzhoneg bremañ, ha goude da gelennerez war ar varzhoniezh.

Dont a reas da vezañ anavezet er-maez a Iwerzhon dre he labour er C'hendalc'h Keltiek. Adal 1917 betek deiz he marv e stourmas evit menoz an hollgeltelezh. E 1949, e Bangor-Kembre, e voe anvet da renerez ar C'hendalc'h a-hed he buhez.

Ouzhpenn ur veaj a reas e Breizh. Goude 1944 e tifennas ar Vretoned heskinet. Pa voen-me toullbac'het e skrivas ul lizher d' al lez-varn, hag al lizher-se a oa dirak ar pennvarner en deiz ma voe graet va frosez.

Ar soñj e zalc'he eus an dud hag an darvoudoù a oa souezhus. E bodadegoù Kuzul Meur ar C'hendalc'h Keltiek e oa hec'h eñvor ken resis hag an dielloù. Dont a rae d' ar bodadegoù-se ken alies ha ma c'helle, kozh ha kabac'h evel ma oa. Er sizhunioù tremenet, a-raok kouezhañ klañv, edo oc'h aozañ Kendalc'h 1952 en Enez-Vanav.

N' omp ket tost da ankounac'haat ar vaouez kalonek hag hegarat, ken leal d' he mignoned, bremañ aet da anaon, war-lerc'h an darn vuiañ eus tud vrudet he rummad. Spi am eus e vo graet un dra bennak gant Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek evit enoriñ ar Geltez veur he deus roet kement eus hec'h amzer da lakaat ar Gelted d' en em anavezout ha d' en em skoazellañ kenetrezo.

Roparz HEMON.

BODADEG VEUR SKOURR BREIZH AR C'HENDALC'H KELTIEK. — D' an 3 ha 4 a viz Du e voe dalc'het e Gwengamp bodadeg veur Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek.

1) Anvet e voe ur C'huzul Broadel (pe Poellgor) nevez, ennañ 12 ezel : Roparz Hemon (Kadoriad), an It. Galbrun (Teñzorierez), Abherri, an It. de Bellaing, G. Bernier, P. Denez, an Abad L. Ar Floc'h, R. Huon, Kerlann, an Abad Klerg, P. Loisel, Y. Tymen.

2) Divizet e voe sevel 7 strollad lec'hel : Treger (sekretour, P. Even) — Bro-Wened, Kernev (sekretour, P. Denez) — Leon (sekretour, R. Huon) — Naoned, Roazhon, Bro-C'hall (sekretour, Y. E. Gwilhou).

Gwengamp a voe dibabet da bennlec'h ar Skourr.

3) Divizet e voe sevel kreizennoù-studi :

1. Brezhoneg an Ti, sekretour, Kerlann.
2. Geriadur, sekretour, R. Huon.
3. Deiziadur, sekretour, P. Denez.
4. Emglev an Tiegezhioù, krouet a-raok, a labouro diwar bremañ a-unan gant ar Skourr ; sekretour, P. Denez.

4) Kendalc'h Keltiek 1952 a vo en Enez Vanav. Emvod Meur 1952 ar Skourr a vo en hañv e Bro-Dreger. Bodadeg Veur 1952 a vo en diskar-amzer e Gwengamp.

5) Studiet e voe meur a c'houlenn, dreist-holl hini ar skol, al levrioù, ar c'hazetennoù, ar brezhoneg en ti, ar sonerezh. An It. de Bellaing, Alan Al Louarn, P. Denez a reas prezegennoù. 21 den a oa deuet d' ar vodadeg, a voe renet gant an Abad L. Ar Floc'h,

gant Kerlann da sekretour. Trugarekaet e voe an It. de Bellaing, he doa aozet pep tra evit ar gwellañ.

Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek a oa ennañ 40 ezel da zeiz ar vodadeg. Da vezañ ezel e tleer **bezañ brezhoneger** ha : 1) ober ur goulenn dre skrid da unan eus izili ar Poellgor ; — 2) bezañ kinniget gant an ezel-se ; — 3) bezañ degemeret gant ar Poellgor ; — 4) paeañ bep bloaz ar skod, 300 lur, d' an deñzorierez, an It. Galbrun, 78, rue de Fontenay, Vincennes. - C.C. 350-63 Roazhon.

18-11-1951. - Roparz HEMON.

DIWAR-BENN LEVR P.-R. GIOT, ARVORIKIZ HA BRETONED. — Tennañ a reomp ar pezh a zo da heul eus ul lizher kaset deomp gant hor c'heneil ha kenlabourer P.-R. G. :

« Lennet em eus levr Giot. Mat-kenañ ar studiadenn diwar-benn ar c'hlopennoù, an eskern, an neuz-korf. Met gwell e vije bet d' ar paotr chom war e dachenn, an denoniezh, hep klask diskoulmañ kudennoù n' int ket dioutañ, kudennoù n' int ket war-nes bezañ diskoulmet. Evezhiadennoù a vije da ober.

« E-keñver ar Ragistor. Arabat reiñ anvoù sevenadurel, na douaroniezhel zoken, d' an neuzioù-korf. Kemeromp da skouer ar ouenn a vez graet « mégalithique » pe « Atlanto-Méditerranéenne » anezhi gant Giot. Betek amañ n' eo bet savet kement maen-meur a zo, na zoken e vije bet degaset sevenadur ar Meurvein d'ar C'hornog gant an hirglopenneion ventek hepken. Diouzh an tu all, ne c'houzer ket mat pegeit en em astenne an dachenn aloubet ganto. Tud a zo douget bremañ da grediñ ez ejont pellik a-walc'h etrezek an Norzh hag ar Reter. Da c'hortoz ma vo gouezet hiroc'h diwar-benn poblañs ha gouennstummerezh Europa, furoc'h e vije reiñ d' an neuzioù-korf anvoù korfoniezh hepmuiken.

« E-keñver an Henistor. Ne c'houzer ket gant piv eo bet degaset ar c'heltieg en Enez Preden hag en Iwerzhon, peogwir n' eus enskrivadur ebet a c'hellfed da lakaat war gont Hen-Breḋeniz ha « Beaker folk ». A-hend-all, keltiek-rik eo an holl anvoù-lec'hioù meneget gant skrivagnerion an Henamzer. N' eus roud ebet eus ur yezh rakkeltiek en Inizi. Didalvez a-grenn eo kement a zo bet huñvreet gant Macalister ha re all diwar-benn ar « Pictish ». Diskouezet eo bet gant Tomâs ô Rahillry e oa « brittonek » kement ger predenek (= pictish) deut betek ennomp.

« E-keñver an Istor. Emañ ar gwir gant Giot pa lavar e oa tudet an Arvorig gant hirglopenneion ventek dreist-holl e derou an oadvezh kristen, hag e voe aloubet an Arvorig gant hirglopenneion ventek arall, deut eus Enez Vreizh. Rak-se, ne deo ket a-drugarez d' an denoniezh hepken e c'hellor diskoulmañ kudenn an enbroadegse. A-raok lavarout e oa rouez pe stank an enbroerion, e vezo ret gouzout ur bern traoù diwar-benn Hen-Arvoriz ha Brezhoned, ha goulenn o ali digant an istorourion hag ar yezhourion. Kefridi an istorourion : burutellañ testeni ar skrivagnerion gozh, azalek Kaesar betek Wrmonoc, hep ankounac'haat hengounioù Iwerzhon diwar-benn ar « Fir Morc » (= Gwazed Aremorika). Kefridi ar yezhourion : sellout pizh ouzh an anvioù-lec'hioù, an anvioù-tud, keñveriañ ar brezhoneg gant an holl yezhoù keltiek all. Labour 'zo d' ober ! Hag arabat diogeliñ tra pe dra a-raok ma vezo boulc'het mat an enklask. Gouzieion an XIXvet kantved a vourre betek re gant o c'hestell martezeadennoù bresk. Gwall-luziet eo bet alies an holl gestell-se. Koulskoude ne gav ket din e vije tezenn J. Loth a-zivout an Enbroadeg unan eus ar c'hestell : ne c'heller ket lakaat

brezhonekadur an Arvorig e-skoaz gant romanekadur Galia ha lavarout goude-se : « Romanekaet eo bet Galia gant un dornadig soudarded roman. Brezhonekaet e vezo bet an Arvorig gant nebeut-oc'h a dud eget ma lavarer peurvuiañ ». Tammig ha tammig eo bet romanekaet Galia. Met an darn vrasañ eus an anvioù-lec'hioù keltiek o deus bevet betek hiziv. En Arvorig, anvioù nevez a zo bet roet d' ar c'hêrioù ha d' ar c'hêriadennoù. Prouennoù J. Loth n' int ket didalvez neuze. Ha betek gouzout e rankor ober stad anezho. »

« Ha setu ali ur c'henlabourer all »

— Skrivet en deus an Ao. Giot, kelenner e Skol veur Roazhon, ur studi pizh diwar-benn gouenn Arvoriz ha Brezhoned Vreizh (1). Ul labour talvoudus eo, diazezet war ar muzulioù resis graet gant klopennoù hag eskern kavet e Breizh, re hor c'hrugelloù evit an henamzer, re hor c'harnelioù evit hon amzer-ni, war un dro gant ment hor soudarded yaouank. Dastumet eo ar muzulioù-se hervez reolioù ar jed-feur, hent ken frouezhus e meur a skiant : naturoniezh hag eneoniezh. Setu er-fin studioù sirius savet a-zivout orinoù hor gouenn-dud a gouch mat, goude kement a dezennoù faltaziek a denne muioc'h d' al lennegezh eget d' ar ouiziegezh. Trugarez dezhañ enta !

Petra a greñva an niveroù kavet gant an Ao. Giot ? Tezenn ar c'hemm bras etre Breizhizeliz hirbennek ha Breizhuheliz krennbennek, lezenn dre vras, rik dreist-holl evit an aod, etre St Brieg hag ar Baol.

Petra a ziskar an niveroù kavet gant an Ao. Giot ? Judenn ar c'hemm bras etre pobl an Arvorig ha pobl Vreizh. Hañval pakret eo ar re a chome dija e douaroù Breizh-Izel, kent donedigezh ar Vrezhoned, ouzh ar re a chom a-c'houde. An divroidi, a-ouenn gant Arvoriz ar Gornog, a yeas da chom dreist-holl e Breizh-Izel. An divroedigezh ne gemmas enta gozik netra e harzoù ar gouennoù, daoust d' he fouez a-fed ar sevenadur, ar politik hag ar relijion.

Displegomp kement-se hiroc'h. Hervez an Ao. Giot e oa Arvoriz, Kerneviz, Kembreiz (ha Iwerzhoniz ivez marse) tud ag an hevelep gouenn, hirbennek dre vras, hini ar saverion meinegi, ganet er vro pe deut ag Iberia a-werso. Trec'het int bet gant lanv ar Gelted krennbennek, deut ag ar reter, e prantad an houarn, ar re a gane Kalloc'h pa skrive :

Noz-deiz ec'h aent war-raok gant nerzh ar reverzhi...

Ar Gelted a aloubas Bro-C'hall en he fezh. En Arvorig ne boblezont dreist-holl nemet Breizh-Uhel, en ur dresañ evit ar wezh kentañ un harz etre an div vro. Ar re drec'het neoazh a zegemeras holl sevenadur uhel an Ten, degaset gant ar Gelted, e-lec'h hini ar Veinegi. Goude trec'h Kezar e voe tro hini Roma.

Aloubet e oa bet ivez an Inizi gant Kelted arall, o tegas an hevelep sevenadur. Tud ar gornog a zalc'has d' o gouenn dre vras, evel Arvorig, met a zalc'has ivez d' ar sevenadur keltiek, enep Romaniz.

Pa zivroas Brezhoned d'an Arvorig e voe cheñjet penn d'ar vazh. Breizhizeliz, kozh pe nevez, a souras war Vreizhuheliz. Met o levezon ne oa ket kreñv a-walc'h evit kemmañ kalz harzoù ar gouennoù, nag evit strewiñ yezh keltiek tramor pell amzer er maez a Vreizh-Izel. Ar Gelted a chomas dre vras feal d'ar romaneg.

(1) Armoricains et Bretons - « Les Nouvelles », Roazhon.

Setu tezenn an Ao. Giot, a seblant diazezet war studioù sonn. Lod a gavo emañ mantrus diskar kement a gredennoù resevet betek bremañ e-touez brogarerion a zo. Nen don ket-me ali gante.

Ar wirionez diwar-benn « Kelted » tramor a zo bet degemeret setu pell 'zo e Breizh-Veur, hep digalonekaat brogarour erbet. Studi an Ao. Giot hon disamm, en ul lemel kudenn diaes hor c'herentiezh gant Kelted Vro-C'hall, peogwir n' omp mui nemet tud keltieget. A-werso emañ bet Arvoriz ar Gornog tud diforc'h diouzh alouberion ar reter hag an darempredoù etre broioù ar mor (Spagn, Arvorig, Iwerzhon, Breizh-Veur) a zo bet diehan. Netra n' hell diazezañ gwell enta hor spered broadel. Santet hon eus atav hon enebiezh ouzh ar C'hallaoued ha ne oa Breizh-Uhel nemet marzioù Breizh, gounidet war an estren ha sevenet ganimp.

Nag e-keñver ar yezh ? Ha mantrus eo soñjal hon eus dilezet ni ivez yezh ar saverion veinegi, hon hini wirion, evit degemer, strewiñ ha difenn hini alouberion ar reter, ar yezh keltiek, dilezet groñs gante goude-se ? N' her c'hredan ket muioc'h. Ar sevenadur keltiek a zo bet kemeret gant pobloù ar Gornog hervez o ijin a-ratozh ha pinvikaet hir gante. Ar pezh a zo sur : en em staget o deus outañ ken kreñv m' emaint bremañ ar re diwezhañ chomet feal dezhañ. Perak ?

Hañval eo ganin o deus en em staget ar pobloù ouzh ar yezh a resevas donezon dispar ar gristeniezh. Ne brederier ket er-walc'h war ar poent-se. An Normaned o deus dilezet buan o c'hermaneg evit resev galleg o misionerion gristen. Ar Vrezhoned a oa bet kristeniet e brezhoneg. Er ster resis-se e c'heller lavarout hep fari emañ bet « ar brezhoneg hag ar feiz c'hoar ha breur e Breizh ».

Enebiezh an div ouenn e Breizh a grogas arre, goude alouberezh an Normaned c'hallekaet. Kreñvaat a reas e-pad brezel Bleiz ha Monforzh, ha, daoust da glodoù « kantved bras Breizh », pa voe adsavet unanded ar vro e gre hon duged diwezhañ, e wanaas e kuzh nerzh politik ar stad (evel ma tegouezhas e Bro-Skos, div ouenn distag enni ivez). N' heller ket kompren sekredoù hon istor hep gout abeg an enebiezh-se !

Klozomp ! Ne zegas dimp tezenn an Ao. Giot nemet luskoù kreñvoc'h evit derc'hel d' ur spered broadel rik. Distagoc'h omp c'hoazh diouzh ar reter eget ma kredemp.

Ar spered broadel-se a zo harpet war ur yezh hon eus resevet ag ar reter marse, setu milvedoù hir, met a zo bet miret ganimp honunan, ur yezh maget d' he zro gant holl deñzorioù gouenn ar Gornog. Ar Gornog a zo dimp, 'vel ma lare Kalloc'h. Meritet he deus, en ur ster sevenadurel, ur c'haer a anv arall : Keltia...

ABHERRI.

STOURM FRIZIZ EVIT O YEZH : EMGANN E LJOUWERT. — D' ar gwener 16 a viz Du ez eo bet degaset dirak al lez-varn ar skrivagnour ha barzh Fedde SCHURER, anavezet-mat e anv gant lennerien **Al Liamm,** dre m' en doa « kunujennet » ur barner-a-beoc'h. Setu ar pezh a oa c'hoarvezet : nac'het e oa bet ouzh un den, dirak ul lez-varn bennak, an aotre da gomz frizeg, ha lavaret en doa ar barner dezhañ : « Bez' e c'hellit derc'hel da gomz frizeg ma plij deoc'h, met **e-keñver lezenn** n' ho komprenan ket ». Ne oa ket brogarourien Fryslân evit gouzañv ur seurt tra, hag er

gelaouenn bemdeziek renet gantañ « Heerenveense Koerier » ez embannas an Ao. Schurer ur pennad flemmus-tre : kement ha ken bihan ma voe tamallet outañ bezañ kunujennet tud ar Barnerezh.

Trouz en deus graet ar prosez. Ouzhpenn c'hwec'h kant den a oa deut da welout, hogen un ugent bennak a voe aotreet da vont e-barzh ar sal : an holl re all, en o zouez ar gazetennerien frizat, a voe ranket dezho chom er-maez. Pezh na blijas ket d' an dud, evel just : staget e voe da ganañ kanaouennoù frizek, da youc'hal gerioù-stur frizek, hag a-benn an diwech e krogas ar boliserien da skeiñ war an dud gant o bizhier ha da strinkañ dour warno gant bangounelloù an tangwall. Pa voe klevet, diwezhatoc'h, e oa kondaonet an Ao. Schurer da ziv sizhun toull-bac'h — gant goursez — e kounnaras an dud muioc'h c'hoazh hag e stagas ar boliserien da skeiñ en-dro. An Ao. Schurer e-unan, douget war skoazioù e vignoned, a voe gwallgaset ha gouliet. Ar gazetennerien frizek a voe skoet warno, daoust ma oa ganto o c'hartenn gazetennour.

Padout a reas an holl reuz-se eus div eur betek pemp eur. Da noz e voe graet ur vodadeg vras da glemm a-enep ar varnedigezh hag a-enep doareoù ar polis, ha pellskridoù a voe kaset da Vinistr an Diabarzh, da Vinistr ar Justiz, ha da Vaer Ljouwert (Leeuwarden). An deiz war-lerc'h e oa keleier Fryslân war ar bajenn gentañ gant an holl gelaouennoù holandat, hag o doa kaset tud d' ar prosez, daoust pegen nebeut dedennet e vezont peurvuiañ gant kudennoù broadel Fryslân. Bodadegoù all a zo bet graet abaoe da glemm.

Ar wech kentañ eo da Friziz diskouez en un doare ken taer na fell ket dezho e vije c'hoarzhet goap war o yezh. Un arouez vat eo evit ar vro — hag ur skouer vat evit an holl vroioù bihan a zo heskinet o yezh.

E PEOC'H AN NEVEZ-HANV, niv. 28. — Un nebeut mankoù a laka digomprenus frazennoù zo :

p. 39 : linenn diwezhañ, lenn : **ur wialenn** plantet e-harz...

p. 42 : linenn 9, lenn **Me** e-lec'h met ; linenn 15, lakaat ur virgulenn goude **Ma.**

p. 45 : linenn 6 : lenn **Ouzh penn** (e daou c'her) ; linenn 11, lenn **hevoud** an Tri Bann.

KORN AR GWENEDEG UNVAN

Ar mod eo, setu pell 'zo, lavarout e Bro-Wened emañ dispar ar rannyezh, talvoudus he gerioù hag he furmoù a-ratozh. Ar mod eo ivez, e-touesk Jakobined Vreizh, ne soñjont nemet peurunvaniñ gouez hor yezh, nen deo ar gwenedeg nemet un trefoedaj didalvez da lezel en e doull. Deomp gant ar wirionez ! Pep rannyezh he deus perzhoù mat ha sioù ivez. Diharak eo **souden, asamblez, distinget** Bro Leon. Ken diharak eo gerioù evel **senefiañs, akustumañs** ha rac'h implijet ganimp.

Studiet en deus Arzel Even en niverenn 27 kudenn ar gerioù brezhonek a seblant bout anavet e Bro-c'halloù hag a zo e gwirionez a orin romanek. Hañval eo gantañ emaint strank er gwenedek evel e rannyezh Vro-Oueloù. Hañval eo ganin emaint stank ivez e pep seurt brezhoneg.

Ar pezh ne lavar ket, siwazh, ar pezh a ro c'hoazh dour da vilin jakobined Vreizh, a zo lezel dianav furmoù Gwened a ziskouez splann ha diarvar orin keltiek-rik ar gwenedeg, tostoc'h ouzh ar c'hembraeg eget ar rannyezhoù arall.

Setu amañ ur roll anezhe, nen deo ket klok tamm erbet :

amonenn (kembraeg **ymenyn**)
arall (k. **arall**)
balog (evel e kembraeg kozh)
baradoez (k. **paradwys**)
bout (k. **bod**)
kadoer (k. **cadair**)
kenoù (k. **cnau**)
kehet (k. **cyhyd**)
klezeñ (distaget kleañ) (brezhoneg krenn **clezeff**)
er-walc'h (evel **ez-walc'h**)
genezh (tennet eus **genel**)
gwenen (k. **gwenyn**)
gwezh (b. k. **guez**. Un euzhadenn eo **gwech**)
henhen, hingas, hune,
lizoù (k. **llysau**), **magoer** (k. **magwyr**), **melin** (k. **melin**), **men** (k. k.), **neizhour** (k. **neithiwr**), **toemm** (k. **twym**), **touesk** (k. **twysg**) hag al liester gant **-ion**.

Deomp gant ar wirionez ! **Gw.**

UR VARNEDIGEZH FALLAKR. — Andrev Geffroy, eus Lokireg, a zo bet barnet d'ar marv gant Lez-Varn an Arme, e Pariz. Tamallet e oa dezhañ bezañ diskuliet da baotred ar Gestapo, ha lakaet etre daouarn, daou saoz, Redding hag Abott. Ar re-mañ, kraouiet gant an Alamaned hep bezañ bet gwallgaset ganto, a voe dalc'het gant o enebourien en ur c'hamp prizonidi-brezel hag a zeuas yac'h ha salv ac'hano pa voe echu ar reuz.

Rebechet e voe da Geffroy bezañ skrivet da Greiskommandantur Montroulez da c'houlenn ma vije dieubet e vreur prizoniet e Bro-Alamagn. Ar c'homzoù-mañ a oa war al lizher : « Roet em eus gouestloù deoc'h, teir sizhun ' zo, en ur lakaat daou gefridiad saoz etre ho taouarn ». Dinac'h a reas Geffroy bezañ skrivet kement-se ha ne voe kavet prouenn ebet a-enep dezhañ nemet un adskrid (?) eus al lizher skrivet gantañ war veno ar varnerien. Kollet e oa ar skrid gwirion.

D'al lez-varn a c'houlenne outi hag eñ e krede en doa diskuliet Geffroy an daou saoz d'an Alamaned, e respontas ur plac'h bet matezh gant an hini tamallet ha galvet da dest, na oa ket evit reiñ ur seurt testeni, daoust ma sonje e oant bet flatret gantañ.

Hervez al lezenn e Bro-C'hall e tlee ar « bénéfice du doute », evel ma lavaront du-se, talvezout da Geffroy ha reizh e vije bet e zidamall. Hogen, daoust da se ha daoust d'ar C'homiser-tamaller na c'houlenne evitañ nemet ugent vloaz galeoù, e voe barnet hor paour kaezh kenvroad da goll e vuhez.

Un torfed eo kement-se ha pa gav abeg ar C'hallaoued er c'hrizderioù a vez anv anezho er broioù-all e c'hellomp respont dezho : « Ne doc'h nemet klufaned ha pilpouzed divezh, rak m'hoc'h eus barnet Geffroy d'ar marv n'eo nemet abalamour ma 'z eo ur Breizhad n'emañ ket a-du ganeoc'h ».

Un dra vantrus eo gwelout n'eus bet kelaouenn ebet e Breizh o sevel he mouezh a-enep d'ar varnedigezh fallakr-se ! Gwerzhet eo dre amañ an holl gazetennoù ruz pe wenn da enebourien hor bro !

Pedomp evit Andrev Geffroy, merzher evit Breizh, ma kemero Doue truez outañ !

Y. G.

Roll ar Pennadoù

embannet war *Al Liamm*

Bloavezh 1951 (niv. 24-29)

Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg

(26/65 a dalv kement ha niv. 26, paj. 65)

ABHERRI
Evit ket ha netra 26/65

AR MASON (Roperzh)
Tronoz 28/5

BENEAD
Breizh o krakvevañ 24/64

BERNARD (Per)
Klemmgan araok bezañ ganet..... 29/5

Bonga (Wendelaar S. E.)
Stumm ar vro 27/35

BOURDELLES (Per)
Hon huñvreoù kaer 24/35

tr.
Ur sell war Vro-Friz, Dr A. Kooiker 27/42

Boysen (Karsten)
Friz an Hanternoz 27/39

BRIGANT (Eujen)
Al louarn gwenn 28/21

Brolsma (Reinder)
Kontadenn eus Friz an Hanternoz 27/45

Brouwer (J. H.)
Ar c'histin 27/10

Kabir
Barzhonegoù 26/18

Kalma (P.)
Lennegezh a-vremañ 27/20

KERLANN
tr.
An distro d' ar vro, Jacques Prévert 29/9

KERVERZIOU (G. B.)
Kredo Sant Padrig 26/15
Pedenn Badrig 26/15
Barr-arnev 26/22
Strilhouriezh 26/30

tr.
Kad Mag Tured 24/49
Kad Mag Tured 25/78
Barzhonegoù, Kabir 26/18
Lavarioù Kadog Sant, Ido Morganwg 26/20
Kad Mag Tured 26/52
Kad Mag Tured 28/64

KLERG
Al louarn gwenn, kontet gant Eujen Brigant .. 28/21
Ur weladenn da Abati Bodgwenn 28/48

tr.
Kontadenn eus Friz an Hanternoz, R. Brolsma 27/45
Un deiz a viz Mae 29/13

Kok (W.)
Ar skolioù 27/28

Kooiker (Dr. A.)
Ur sell war Vro-Friz 27/42

De Jong (Johannes D.)
An den en ti 27/11

DENEZ (Per)
Digarezit 24/3
An hini moal 24/16
Ar bloaz e Kembre 24/63
Stourm ! 25/3
Yann Sohier 26/3
Kudenn an embann 27/72
E peoc'h an nevez-hañv 28/37
E peoc'h an nevez-hañv..... 29/8

tr.
Barzhonegoù Hova, Yann-Jozef Rabearivelo .. 24/10
Ar vorianed e lennegezh hag arzoù an U.S.A., Langston Hughes 24/12
An digoll, James Joyce 25/22
E-giz rakskrid, Anne Wadman 27/5
Ar c'histin, J. H. Brouwer 27/10
An den en ti, Johannes D. de Jong 27/11
Fryske fiouwerrigel, Obe Postma 27/12
XXIV, Fedde Schurer 27/12
Indian Summer, Sjoerd Spanninga 27/13
Lennegezh a-vremañ, P. Kalma 27/20
Ar skolioù, W. Kok 27/28
Ar yezh, Doktor K. Fokkema 27/31

De Vries
Ar sportoù e Bro-Friz 27/51

EVEN (Arzel)
G. B. Kerverzioù, gouizieg, barzh hag hengouniour 26/8
Gerioù « brezhonek » e galleg Breizh-Uhel .. 27/62
Al levrioù 28 67
tr.
Kad Mag Tured 24/49
Kad Mag Tured 25/78
Kad Mag Tured 26/52
Kad Mag Tured 28/64

Fokkema (Doktor K.)
Ar yezh 27/31

GLANNDOUR (Maodez)
Kanadeg evit ar c'hwec'hvet deiz 25/5
Diviz Kasiwellonos diwar-benn an arz 25/12
Ar varzhoniezh hag ar gwerzaouiñ 26/42
Loargann 28/3

GUDREN
Ar goulou-koar benniget 24/27

HEMON (Roparz)
Osborn Bergin 24/46
Tri oadvezh ar brezhoneg 26/37
Alan Durand ha brezhoneg lennek an naontek kantved 26/57
Hep levrioù, petra ober 27/68
An tri goulenn 28/11
Al levrioù 29/49

Hughes (Langston)
Kanaouenn evit ur plac'h du 24/8
Ar vorianed e lennegezh hag arzoù an U.S.A. 24/12

HUON (Ronan)
Ar spont 24/5
C'hoarzh an deiz 24/6
G. B. Kerverzioù 26/7
Marv out 28/8

tr.
Kanaouenn evit ur plac'h du, Langston Hughes 24 8
Barzhonegoù Amerika Du 24/9
Kastell kozh dismantret, Martin Sikkema 27/14
An tric'horn, Geart Jonkman 27/15
Kontadenn eus Friz an Hanternoz, R. Brolsma 27/45
Ar wask e Bro-Friz, Anne Wadman 27/49
Ar sportoù e Bro-Friz, Abe de Vries 27/51
Un diverradur eus istor Bro-Friz, D. A. Tamminga 27/53

JEUSSET (Teofil)
Anvioù-lec'hioù Breizh-Uhel 24/55

Jonkman (Geart)
An tric'horn 27/15

Joyce (James)
An digoll (Counterparts) 25/22

Morganwg (Iolo)
Lavarioù Kadog Sant 26/20

NAONED (Aldrig a)
Ar brezhoneg o vont da goll gant ar werin.... 29/45

OLIER (Youenn)
Barnedigezh laouen 24/24
Keneiled 26/32
Prederiadennoù e sigur un nebeut skrivagnerion vrezhonek, Notennoù diwar-benn Y. Drezen 28/54

PENNGWERN
Paotred Fantanellañ 29/9
Feunteunelle 29/10

PENNAOD (Goulc'hen)
Prezegenn Svlakta 24/7

Postma (Obe)
Fryske fiouwerrigel 27/12

Prévert Jacques
An distro d'ar vro 28/9

PRIEL (Jarl)
Gwener ar groaz 25/33

Rabearivelo (Yann-Jozef)
Barzhonegoù Hova 24/10

ROLLAND-GWALC'H (P.)
An iliz keltiek 26/46

Schurer (Fedde)
XXIV 27/12

Sikkema (Martin)
Kastell kozh dismantret 27/14

SOHIER (Yann)
« Terkad » 26/4

Spanninga (Sjoerd)
Indian Summer 27/13

Tamminga (D. A.)
Un diverradur eus istor Bro-Friz 27/53

TREIZHERMOR
Ar broadelezhioù en Arc'hentina 24/40

Van der Schaaf (Sjoerd)
Politikerezh 27/24

Wadman (Anne)
E-giz rakskrid 27/5
Ar wask e Bro-Friz 27/49

Ti-Moulerezh « AR SKREV »
Bali Bariz — AR BAOL
Diskleriet hervez lezenn :
4an trimiziad 1951

Niverenn er voulerez : 7844
Ar merour : P. AR BIHAN.

GOULENNIT BUAN

ar ***c'harned timbroù*** embannet gant Al Liamm en enor da labourerien hor bro :

Micherioù Breizh

ar grampouezherez, ar priajour, ar pesketaer, ar benermein, ar saver-kezeg, al labourer-douar.

Skeudennoù e tri liv disheñvel gant P. Peron.

Daouzek timbr e pep karned.

Priz ar c'harned : 100 lur.

GOULENNIT IVEZ :

...hor ***c'hartennoù-post*** en enor da Vreizhiz vrudet :

1) Penngwern, gwerinoniour 2) Itron Sant Priz, dastumerez kanaouennoù.

10 lur ar pezh.

...deiziadur 1952 : skeudenn gant P. Toulhoet.

20 lur ar pezh.

Mizoù kas : 15 lur.

Diskont 30 % pa brener 10 eus ur seurt da nebeutañ

AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Komanant - bloaz :

war baper boutin, 1000 lur

war baper kaer, 1500 lur

Komanant-skoazell: 1500 lur

Rener : Ronan HUON

Roud ar Roc'h

LANNION (C.-du-N.)

Merour : P. LE BIHAN

1, Avenue Marceau, 1

TRAPPES (S.-et-O.)

C. C. 5349-06 Paris

"IMPRIMERIE LA MOUETTE"

LA BAULE